

ČASOPIS ZA TURIZEM IN KULTURO, OKTOBER 2020

Karavanke

Drago Jančar je tudi na avstrijskem Koroškem zelo priljubljen avtor.

STRANI 8, 9

Drago Jančar, ki je avgusta letos prejel avstrijsko državno nagrado za evropsko literaturo, je tudi na avstrijskem Koroškem zelo priljubljen avtor. Sredi septembra je na povabilo Mohorjeve družbe gostoval v Tischlerjevi dvorani v Celovcu, kjer se je z njim pogovarjal njegov dolgoletni prijatelj Horst Ogris (levo). / Foto: Bojan Wakounig

France Voga z Dovjega je človek mnogih talentov, med drugim je avtor knjig Spomini na Dovje, Mojstrana, njen nastanek, razvoj in turizem, Čas, ko so pele ptičice ... **STRAN 7**

Avsenikom so bili najbolj znani vrhovi Karavank – Golica, Begunjščica, Stol ... – navdih za mnoge viže. Nekatere od njih so ponarodele in postale večne. **STRAN 10**

Ob cesti, ki pelje z Ljubelja proti Celovcu, stoji 124 let stara Mihova hiša s hišno številko Brodi/Loibltal 1. Njeni lastniki so poskrbeli, da zgodovina hiše ni šla v pozabo. **STRAN 16**

NAŠA KOROŠKA

Umetniška vizitka Koroške

Mohorjevi založbi iz Celovca je v sodelovanju s koroškimi pisatelji in likovnimi umetniki uspel pravi podvig: izdaja dvojezičnega knjižnega projekta Naša Koroška. Ustvarjalci ga predstavljajo po koroških krajih, v Sloveniji pa je bila predstavitev v Ljubljani.

Jože Košnjek

V življenju se dogajajo tudi stvari, o katerih je bilo pred leti mogoče le sanjati. Tak primer je knjižni projekt, izdaja literarne in likovne antologije Naša Koroška – Literarni poskus obdelave/Unser Kärnten – Literarischer Versuch einer Aufarbeitung. Zaradi svoje izvirnosti je bil vključen v program praznovanja stote obletnice koroškega plebiscita z naslovom CARINTHIJA 2020. Antologijo je v sodelovanju z Zvezo koroških pisateljic in pisateljev ter Društvom slovenskih pisateljev v Avstriji izdala Mohorjeva založba iz Celovca. Urednik Adrian Kert je izbral besedila dvajsetih pesnikov in pisateljev, ki pišejo v slovenščini, in prav toliko v nemščini pišočin ustvarjalcev. Predsednica Dunajske hiše umetnikov Tanja Prušnik pa je izbrala še dela dvajsetih likovnih umetnikov iz obeh narodov. Ena od koroških novinark je o knjigi zapisala: »Ta umetniška vizitka dežele se lahko pokaže!«

Umetnost brez meja

»Nad koroško narodnostno nevrozo so se vsa leta

Niko Kupper, predsednik Društva slovenskih pisateljev v Avstriji

mrgodili tudi številni nemško pišoči koroški pisatelji in ne malokateri je zaradi neznošno nemško poudarjenega ozračja prostovoljno zapustil rodno deželo. Temu ozračju je bilo skoraj sto let podvrženo tudi slovensko literarno ustvarjanje na Koroškem, ki mu je komaj uspelo zbuditi pozornost tudi zunaj slovenskega govornega območja. Medtem je prišlo do preobrata v mišljenju in polagoma se slovenska beseda na Koroškem začinja jemati resno v širšem kontekstu kot integralni del dežele, seveda tudi

v literaturi. V tej knjigi so vsa besedila objavljena v obeh jezikih, skupni, tretji jezik pa govori spremljajoče umetnine desetih umetnic oziroma umetnikov slovenskega porekla in prav toliko nemškega. Tako to delo zelo zgovorno priča o umetniški sili na Koroškem, ki ne pozna jezikovne in narodnostne meje ali razlike. Antologija Unser Kärnten/Naša Koroška je prvi literarni poskus sobivanja v enakopravnem položaju, ne glede na številčno moč. V tem pogledu je tudi družbeno-politično naročilo, da novega sožitja na dvojezičnem območju naj ne omejuje številčna moč, ampak naj brezpogojno velja enakopravnost v smislu ohranjanja narodnostne dvoličnosti, iz katere črpa vsesplošno koroško kulturno ustvarjanje,« je o antologiji zapisal njen urednik Adrian Kert.

Jezika sopotnika, ne sovražnika

»Kar še pred nedavnim ne bi bilo mogoče niti v najdrzejših sanjah, smo sedaj, sto let po koroškem plebiscitu, le uspeli uresničiti. Izdali smo prvi skupni projekt obeh pisateljskih združenj Kärntner SchriftstellerInnen Verband in Društva slovenskih pisateljic v Avstriji (DSPA), ki nudi pester prerez literarne in likovne ustvarjalnosti v naši skupni domovini. V njem se srečajo naši literarni ustvarjalci in ustvarjalke v obeh deželnih jezikih, ki si med seboj ne konkurirata, ampak se oplajata in požlahntita. Saj sporočila nastalih novih besedil in pesmi, zapisana v enem od deželnih jezikov, s pomočjo kakovostnih prevodov lahko dosežejo vsakega koroškega rojaka, vsako koroško rojakinjo v materinščini,« je o knjigi

Naslovnica dvojezične literarne in likovne antologije, ene od številnih dvojezičnih knjig, ki jih je izdala Mohorjeva založba iz Celovca / Foto: Gorazd Kavčič

zapisal predsednik Društva slovenskih pisateljic v Avstriji Niko Kupper. »Zamislili smo si, da bi v zgodovinskem letu 2020 izšla skupna knjiga z besedili članic in članov obeh pisateljskih zvez. Dvajset besedil avtoric in avtorjev, ki pišejo v slovenščini, in dvajset besedil pisateljic in pisateljev, ki ustvarjajo v nemščini. Okvirna tema pa Naša Koroška – Unser Kärnten. Od vsega začetka smo si bili edini, da bo knjiga dosledno dvojezična, zato je bil odmerjeni prostor za posamezne prispevke dokaj omejen. Hitro pa se je rodila tudi misel, da ta poseben poskus literarne obdelave razširimo še na umetniško ravan. Tako je v antologiji zastopanih še dvajset koroških umetnic in umetnikov. Seveda smo lahko črpali le iz oddanih besedil in umetnin, tako da gre lahko seveda vedno le za nepopoln prerez. Kljub temu se mi zdi, da je nastala zelo pestra in zanimiva dvojezična publikacija. Prepričan sem, da bo publikacija našla številne bralke in bralce, katerim

Gabriele Russwurm - Biro, predsednica koroške Zveze pisateljic in pisateljev (levo), in koroškoslovenska pisateljica, pesnica in prevajalka Ivana Kampuš na predstavitvi antologije v Pen klubu v Ljubljani / Foto: Gorazd Kavčič

Gustav Januš: Stric (2011)

Leta 2011 pa je stric spet našel svoja očala, katera je izgubil leta 1972. In zdaj vidi in bere vsaj nekaj dvojezičnih tabel in se veseli. Istočasno pa obžaluje, da so pozabili na nekatere vasi, na primer Sveče ali Svatne. Prepričan pa je, da jih bo kmalu lahko bral, ko si bo kupil nova, bolj debela očala.

(Pesem je nadaljevanje Janušove pesmi iz leta 1972. Leta 2011 je bilo postavljenih vsaj 164 dvojezičnih krajevnih napisov.)

želim mnogo zanimivih trenutkov ob prebiranju in spoznavanju literarne in umetniške raznolikosti v naši domovini ter literarno-umetniške užitke brez jezikovnih ovir,« je zapisal Niko Kupper. Posebno zahvalo izreka deželi Koroški in komisiji, ki je zamisel vključila med

jubilejne projekte in s tem omogočila izdajo, avtoricam in avtorjem, prevajalkam in prevajalcem, Tanji Prušnik, predsednici Zveze koroških pisateljic in pisateljev Gabrieli Russwurm - Biro in Mohorjevi založbi, ki je sprejela zamisel in projekt strokovno pomagala uresničiti.

ČASOPIS ZA TURIZEM IN KULTURO
Karavanke

Urednik **Cveto Zaplotnik**
Odgovorna urednica **Marija Volčjak**
Izdajatelj **Gorenjski glas, d. o. o., Kranj,**
Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj

Priloga Karavanke izhaja v okviru čezmejnega projekta SMART Tourist, ki spada v Program sodelovanja Interreg V-A Slovenija Avstrija 2014-2020; osma številka je izšla 16. oktobra 2020 kot priloga Gorenjskega glasa številka 83. Naklada: 20 tisoč izvodov, tisk: Delo, d. o. o., Ljubljana – Tiskarsko središče. Karavanke so priložene Gorenjskemu glasu in poslane na izbrane naslove na Gorenjskem in na avstrijskem Koroškem. Distribucija: Pošta Slovenije, d. o. o., Maribor

GORENJSKI GLAS (ISSN 0352-6666) je registrirana blagovna in storitvena znamka pod št. 9771961 pri Uradu RS za intelektualno lastnino. Časopis Gorenjski glas je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo RS pod zaporedno številko 324. Ustanovitelj in izdajatelj: Gorenjski glas, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj, direktorica Marija Volčjak, telefon 386 (0)4 201 42 00, e-pošta: info@g-glas.si, spletni časopis www.gorenjski glas.si.

Adrian Kert, urednik antologije Naša Koroška/ Unser Kärnten / Foto: Gorazd Kavčič

NEŽA MAURER

Moje pesmi govorijo moje življenje

Slovenska pesnica, pisateljica, novinarka, publicistka, urednica in pedagoginja Neža Maurer, ki zadnja štiri leta prebiva v Domu starejših občanov Preddvor, bo letos dopolnila devetdeset let. V domu smo jo nazadnje obiskali ob slovenskem kulturnem prazniku pred tremi leti, ko je bila še polna pesniškega navdiha. Letos obisk zaradi preprečevanja širjenja okužb s koronavirusom ni bil mogoč, pa smo z njo ob pomoči njene hčerke Eve Škofič Maurer »poklepetali« na daljavo.

Danica Zavrl Žlebir

Neža Maurer se lahko pohvali z zavirljivo literarno zapuščino: več kot štiridesetimi proznimi in pesniškimi deli, pisala je literaturo za otroke, mladino in odrasle, največji del njenega opusa zajema poezija. Ukvarjala se je tudi s prozo, publicistiko, pisala otroške igre, prevajala, mnogo njenih pesmi je uglasbenih. Kako cenjena je v literarni srenji, pričajo tudi številne nagrade. Pred tremi leti smo jo obiskali v Domu starejših občanov Preddvor. Letos smo jo znova želeli, saj se bliža njena

devetdesetletnica, vendar to zaradi sedanjih razmer ni bilo mogoče. Tako smo »pogovor« z njo izpeljali s pomočjo njene hčerke Eve Škofič Maurer (poznamo jo kot klovneso ter ambasadorico in ustanoviteljico društva Rdeči noski), ki je s svojimi podvprašanji zapis še obogatila.

Kako ste se v teh nekaj letih prilagodili življenju v domu starostnikov?

Da po pravici povem, jaz že vse življenje živim v neke vrste dijaškem domu in v neki skupnosti, to te nauči življenja z neznanimi ljudmi. In

tako se meni ni bilo nič težko prilagajati. Najprej sem bila na Dolenjskem (Loka pri Zidanem Mostu), zdaj pa sem v Preddvoru. Imam pa rada lastno sobo. Da malce zasebnosti pa le imam – in to si vedno tudi izborim.

Ko ste še živeli v Škofji Loki, ste bili močno vključeni v tamkajšnje javno življenje. Vidim, da ste tudi v Preddvoru že sodelovali na kulturnem dogodku. Kako vas sicer sprejema tukajšnje okolje?

Pravzaprav se meni ni treba nič prilagajati; ker vedno zastopam samo sebe in svoje pesmi in ker ne lažem, mi to ni težko. Kako me okolje sprejema – tega pa jaz pravzaprav ne vem, ker k meni v sobo pride zelo malo sestanovalk iz drugih sob, z nekaterimi smo bolj povezane. Z osebjem imam zelo dober odnos. So prijazni pa nič vsiljivi. Pridejo, vprašajo, naredijo, kar je, in odidejo. Ko si starejši imaš vsak mesec manj moči, potem imaš tudi manjšo potrebo po javnem življenju. Jaz se ne zanimam več toliko za ta tako imenovani zunanji svet. Veliko še berem, imam naročene časopise, vključujem se pa ne. Ali pa da bi želela pri čem sodelovati: če bi imela moči, bi se še vedno vključevala, ker jih pa nimam, se niti ne žalostim niti ne silim.

(Eva: Enkrat mesečno imajo v domu Preddvor na pobudo delovne terapevtke Irme Čebašek literarne popoldneve ob kavi in piškotih ter pesmih Neže Maurer. Moji mami ti popoldnevi veliko pomenijo.)

Ob našem obisku pred dobrimi tremi leti ste bili še polni pesniškega elana, je še vedno tako?

Ne, sreča moja, ni. Sreča rečem zato, ker mislim, da ne bi zmogla dobre stvari napisati in potem bi se žalostila. Če pa sploh ne napišem, se pa ne žalostim.

(Eva vprašanja: Kaj pa je z njujo in močnimi čustvi, ki so te gnala?)

Tako kot z ostalimi čustvi, neštetokrat sem bila sem zaljubljena, mnogo stvari me je zanimalo, ogledati sem si morala veliko razstav, prebrati ogromno knjig, zdaj pa ni več te nuje. Ne žene me več tako – in to je sreča, ker bi verjetno trpela.

Neža Maurer s hčerko Evo ob našem obisku v Preddvoru pred tremi leti

NE VEM, KDO SEM

Ne vem, kdo sem, ne kakšna sem.

*Vsak, ki me sreča,
me ustvari po svoje, zase –
kot da je bog.*

*Gledam to svojo novo podobo
in ljubim človeka,
če me je ustvaril dobro in lepo,
in ga sovražim,
če ustvari spako.*

*Ljudje so slabi bogovi –
njihova moč ne seže do jutri:
človek odide, pozabi
in mene ni več.*

*Stopim se kakor voščena figura na soncu
in ni ne sreče, ne žalosti, ne želja.*

*Zgodi se, da pride kdo
in ustvari nekaj podobnega,
kot je nekdaj bilo,
ko sem verjela,
da klešejo duše iz marmorja –
tedaj zajočem nenadno, brez vzroka.*

(Skorja dlani in skorja kruha)

Pesnica Neža Maurer

RESNICA?

*Od vsega silnega
ni v duši
ne v telesu
ostalo nič:*

*ne sreče
ne hrepenjenja.*

*Le pesmi pričajo
resnico neminljivo.*

(Vsi moji dnevi so sobote)

Današnji dan – kaj se te je najbolj čustveno dotaknilo?

Pogled skozi okno, ki je krasen. Sonce sije in nasproti mojega balkona je hrib, porasel z gozdom, ki je zdaj vseh barv. Tak gozd obsijan s soncem – to je tako lepo.

Pa jesen je, ali ni to tvoj najljubši čas? Zakaj?

Ja, res je moj najljubši čas, zato, ker je tako pisan. Rada jo imam zato, ker se jeseni pokaže rezultat celoletnega dela pa rasti in zorenja. Neki zaključek dela.

Tudi tvoja jeseni ima kaj pokazati.

Kaj pa?
Ogromen zaklad pesmi.
Ne reci ogromen zaklad. Veš, koliko je boljših pesnikov. Na svoje pesmi ne gledam kot na zaklad. Jaz imam rada svoje pesmi, to je nekaj drugega.

To ni zaklad?

Ja, v tem pomenu kot ti – Eva, ti si moj zaklad. To je s področja ljubezni.)

Kaj vas navdihuje v okolju, kjer je ustvarjala tudi Josipina Urbančič-Turnograjska?

To, da je Josipina tu ustvarjala in da je bila prva slovenska leposlovna ustvarjalica, dobro vem. Verjetno jo je navdihovala ta okolica. Lepo je tukaj.

(Eva vprašanje: Kaj pa tebe navdihuje?)

Hribi in bližina hribov. Od tu lahko vidiš jadralske padalce ... Jadralski padalci so dobri – upam, da bo kateri pristal balkonu. (smeh) Danes jih ni. To bi si želela biti, če bi bila mlada in če bi mi dovolili.)

Ste morda v zadnjih letih izdelali še kako pesniško zbirko? Novih pesmi ali že napisanih?

Zadnja zbirka je izšla pri založbi Sanje: Nekaj zelo, zelo lepega.

(Eva: V zbirki so zbrane otroške pesmi, ki jih tudi odrasli radi preberejo. Čudovito je oblikovana ima pet »repkov« – kazal iz vrvic. In je na

slovenskem knjižnem sejmu prejela nagrado za najbolje oblikovano knjigo.)

Ali kdaj razmišljate, da bi napisali avtobiografijo, saj je vaše življenje polno in zanimivo?

Moje pesmi govorijo moje življenje. Sem pa že razmišljala, saj je bilo zeleno, da bi jo napisala. Ampak me to nekako ni pritegnilo. O ljubezni ne smem pisati, vse drugo pa pravzaprav ni toliko vredno.

(Eva: Jaz mislim, da so njen življenjepisi njene pesmi. Ko sem urejala mamino zapuščino, preden sem jo oddala v NUK, sem lahko opazila, da je do določene starosti Neža pisala dnevnik, a zvezki, prej namenjeni dnevniku, so čez čas postali zvezki, namenjeni zapisovanju pesmi. Najprej me je to začudilo, potem pa sem razumela, da o sebi in o tem, kar se ji dogaja, piše pesmi in dnevnik ni več potreben.)

Ko nekoč nisem imela papirja pa je bilo nujno napisati verze, sem si jih kar na bedro napisala. Nujno, ker domislila pride in izgine. Treba je napisati takoj.

(Eva: Ob zaključku letošnjega leta in ob jubileju Neže Maurer se v okviru založbe Pivec pripravlja knjiga, ki bo splet pesmi Neže Maurer in zgodb iz pesničnega življenja, ki jih je povzela dolgoletna mamina prijateljica Liljana Jarh z naslovom V pesmih je moje življenje.)

KOROŠKE ZGODBE

Leške pravljice in bajke

Leše nad Prevaljami so kraj z bogato kulturno, delavsko in naravno dediščino. Pisatelj Rudi Mlinar je svojemu domačemu kraju postavil literarni spomenik s sedmimi pripovedkami.

Bojan Wakounig

»Ko so jih ljudje iz doline vprašali, kje so doma, so jim začeli razlagati, da

prihajajo od tam, kjer rastejo zlati lešniki. Sčasoma so se vsakemu, ki jih je to spraveval, naveličali razlagati in so kar rekli, da so doma tam,

Dvestota obletnica odkritja in začetka izkopavanja premoga je bila za pisatelja Rudija Mlinarja povod, da je spisal sedem pripovedk o Lešah.

Zgodilo pa se je, kar se tako rado zgodi, če je nekому preveč lepo. Ljudje so se sčasoma preveč navadili nanje in na njihovo pomoč. Polenili so se, postali so brezbrizni, za vsako svojo težavo so pričakovali pomoč žal žena. Nekateri med njimi so postali že kar prevzetni in so hoteli vedno več. Sami niso bili pripravljeni storiti ničesar zase, še manj jih je skrbelo za prijatelje in sosede. Ženske so postajale vedno bolj ljubosumne in prepirljive, ker so se žal žene večkrat prikazale njihovim možem kot njim. Kadar pa so že prišle v stik z njimi, to se je po navadi zgodilo, ko so rodile in so jim žal žene prerokovale prihodnost otrok, so od njih pričakovale že skoraj nemogoče. Prva si je želela, da bi bil njen sin bogat, druga je hotela, da bi bila hčerka lepša kot sosedova, tretja si je poželetela, da se mora hči poročiti najmanj z graščakom. Pri ljudeh so se porajale vedno bolj nemogoče želje. Dolgo, dolgo so bile žal žene potrpežljive, spregledale so marsikatero človeško napako, a sčasoma so vse bolj spoznavale, da njihovo delo ni cenjeno tako, kot bi moralo biti. (Odlomek iz knjige Leške pravljice in bajke)

kjer rastejo lešniki. Tako so kraj v kotlini poimenovali Leše.« Tako se zaključuje ena izmed sedmih pripovedk Rudija Mlinarja, ki so sedaj izšle z naslovom Leške pravljice in bajke v okviru čezmejnega projekta Interreg Smart Tourist – Spread the Karawanks (Doživeti in prebirati Karavanke) pri celovski Mohorjevi založbi.

Leše, vas nad Prevaljami na slovenskem Koroškem, so širše znane predvsem po svojih dveh gotskih cerkvah, posvečenih sv. Ani in sv. Volbenku, ki bogve zakaj sredi samotnega hribovskega sveta stojita druga ob drugi. V Leških pravljicah in bajkah je odgovor tudi na to vprašanje. Pa tudi kako je bilo s samostanom, eni moškim in enim ženskim, ki naj bi tam nekoč stala, kakor vedo povedati stare legende. Kako se je ljubezen med nesojenima ljubimcema razcvetela tudi še po njuni smrti. In kako so vile, v tistih krajih imenovane žal žene, ljudem stale ob strani in zakaj jih danes in že dolgo prej ni več na spregled. In ne nazadnje bosta bralka in bralec, mlada ali stara, tudi izvedela, zakaj so v Lešah začeli kopati premog. In zakaj zato tam ni več škratov.

Dvestota obletnica odkritja premoga

Nahajališča premoga v Lešah so odkrili leta 1818, dve leti kasneje pa so to nekdanj zlati vredno kurivo začeli načrtno izkopavati. Vse tja do leta 1935, ko je rudnik prenehal delovati, in leta 1939, ko so tudi še zadnji rudarji odložili kramp in lopato. V najboljših letih so v Lešah nakopali trikrat toliko premoga kot v vseh drugih rudnikih na Slovenskem skupaj. Dvestota obletnica odkritja in začetka izkopavanja premoga je bila za pisatelja Rudija Mlinarja povod, da je spisal sedem pripovedk o kraju, v katerem je odraščal in živel. Rodil se je sicer leta 1950 na sosednji Dolgi Brdi, potem pa se s starši preselil v Leše. Po poklicni kovinarski šoli na Ravnah se je zaposlil v Železarni Ravne in tam leta 1986 izdal prvo zbirko črtic Pekoče zvezde. Napisal je več kot dvajset gledaliških iger za mladino in odrasle. Leta 2004, tedaj je že živel v Brežicah, kamor ga je popejljal ljubezen, je pri celovski

Leške pravljice in bajke so v okviru čezmejnega projekta Interreg Smart Tourist – Spread the Karawanks (Doživeti in prebirati Karavanke) izšle pri celovski Mohorjevi založbi.

»Boste videli! Ljudje bodo rinili vedno globlje, prišli bodo tudi do naših domov, pregnali nas bodo.« Tako globoko ne bodo nikoli prišli,« je trdil škrat z zeleno kapo, a tudi njega je zelo skrbelo. Minevali so tedni, minevali so meseci in minevala so leta in vedno bolj so se uresničevale najbolj temne napovedi škrate starešine. Na več krajih so začeli kopati rove v zemljo in naleteli na premog. Vedno več ljudi je prihajalo kopat premog. Začeli so si postavljati hiše, zgradili so celo železnico, po kateri so odvažali premog v dolino.

Ne podnevi ne ponoči ni bilo več miru v kraljestvu škratov. Prej tako lepo in umirjeno življenje se jim je povsem spremenilo. Vedno bliže so prihajali ljudje, vse bolj hrupno je postajalo. Ko je bil eden od rogov izkopan že skoraj do njih, so neke noči sklenili zapustiti svoje tisočletne domove in se preseliti tja, kamor jim ljudje ne bodo mogli slediti. Tudi neposlušni škrat je hotel z njimi, a mu niso dovolili. »Za kazen boš ostal tukaj. Zaradi tebe je tako. Zaradi tebe so tudi žal žene zapustile svoja bivališča v Vilinjaku, ki so ga ljudje v nevednosti preimenovali v Volinjak, saj niso mogle več prenašati hrupa, ki so ga povzročali ljudje, kakor tudi ne njihove nevhvaležnosti.« Škratje so pobrali svoje stvari in se po skrivnih rovih napotili pod goro Peco. Škrat z zeleno kapo je ostal sam. Leta in leta se je skrival pred ljudmi. Včasih se je zgodilo, da ga je kak rudar za kratek hip videl, ko se mu ni uspelo pravočasno skriti. Občasno je še nakopal nekaj premoga in ga odnesel pod Volinjak. Še vedno je kakor včasih naložil na ognjišče žal žen in kuril v upanju, da se bodo nekoč vendarle vrnile. (Odlomek iz knjige Leške pravljice in bajke)

Mohorjevi založbi izdal prvi roman Ciril iz Šentanela, ki mu je sledila skoraj vsako leto še nova knjiga. Za svoje delo je prejel več priznanj.

Mlinar z zgodbami tokrat predstavlja kraj, ki so ga nekdanj sestavljale posamezne kmetije, danes pa je to razpotegnjena vas, in od koder izvira najstarejši daljši zapis iz Mežiške doline, Leški rokopis iz sredine 18. stoletja. V njem so ohranjena besedila nabožne in posvetne vsebine. Razvoj kraja v delavsko središče je pomenilo že omenjeno odkritje rjavega premoga pred dvema stoletjema, zaradi česar je v Lešah celo delovala prva bolnišnica v Mežiški dolini. Danes na rudarsko preteklost spominja obnovljeni vhod v rov Franciscus, z zbiranjem starin pa spomin na stare čase ohranja Kulturno društvo Leše.

Leške pravljice in bajke – Sedem koroških zgodb so za e-bralnike in v obliki PDF brezplačno na voljo tudi na spletni strani spread-karawanks.eu. Njihova posebna dodana vrednost pa so ilustracije slikarja Alojza Krevha, prijatelja in nekdanj sosed avtorja Rudija Mlinarja, ki zgodbam dajejo še prav posebno pravljico pridih.

AJDNA

Na gori, ki se zove Ajdna

»Kjer Karavank vrhovi sivi ponosno dvigajo se v zrak, na gori, ki se zove Ajdna, sezidal grad si je orjak ...« Tako se začne ljudska pesem Ajdovska deklica, ki govori o orjakinji in njenem očetu, ki sta živela na Ajdni, skalnem osamelcu nad Potoki.

Urša Peternel

Ajdna, ta 1046 metrov visoki skalni vršac v Karavankah, še danes buri domišljijo ... Izkopavanja so pokazala, da je bila na tem težko dostopnem vrhu pod Stolom starokrščanska naselbina že v petem in šestem stoletju. Zapisov o življenju na Ajdni ni, vse, kar je znanega, sklepajo iz arheoloških odkritij. Izkopavanja na Ajdni so se začela leta 1976, začel jih je Andrej Valič, zatem pa je konservatorska dela dolga leta vodil Milan Sagadin. Raziskanih in predstavljenih je šest objektov, ostaja pa jih še okrog dvajset, ki jih arheologi zgolj slutijo na podlagi ostan- kov in šibkih sledov zidov.

Na Ajdni naj bi živelo največ 150 ljudi, najverjetneje okoličanov iz vasi pod Stolom. Naselje je obsegalo okrog 25 preprostih hiš in cerkev. V stavbi poleg cerkve so arheologi odkrili tudi enajst skeletnih grobov, ki pripadajo staroselcem. V grobovih so bile najdene številne drobne najdbe: posode, orodje, orožje, nakit in drugi predmeti, ki jih hrani Gorenjski muzej Kranj. Najdbe železarskih izdelkov pričajo, da so se Ajdenci ukvarjali tudi s kovaštvom oziroma železarstvom, ki je še danes značilno za ta del Gorenjske.

Posebna uganka je grob mlade žene, ki so jo pokopali z nakitom. Je bila to

znamenita ajdovska deklica, o kateri govori ljudska pesem?

Danes je na Ajdni, do katere je okrog uro hoda (pot s Potokov je slabo označena in dokaj strma, zato v Zavodu za turizem in kulturo Žirovnica priporočajo pot iz Završnice, ki se pred Valvasorjevim domom odcepi levo), na več informacijskih panojih predstavljena ta skrivnostna naselbina, postavljene so tudi klopi, na mestu, kjer je stala cerkev, pa vsako zadnjo soboto v juniju poteka tudi maša. Ajdna je priljubljena tudi med planinci, saj je z nje čudovit razgled po Zgornjesavski dolini, na Stol, Triglav in druge Julijce, na Pokljuko, Jelovico ...

Ajdna je priljubljena tudi med planinci, saj je z nje čudovit razgled po Zgornjesavski dolini, na Stol, Triglav in druge Julijce, na Pokljuko, Jelovico ... / Foto: Urša Peternel

Bronasta sponka za obleko v obliki ptičice, ki so jo našli na začetku izkopavanj na Ajdni / Foto: Gorazd Kavčič

Ime Ajdna izvira iz besede ajd, ki pomeni pogan, lahko pa tudi velikan. Tako ljudska pesem govori: »Kjer Karavank vrhovi sivi ponosno dvigajo se v zrak, na gori, ki se zove Ajdna, sezidal grad si je orjak. Orjak je mož, desetkrat večji in silnejši od nas ljudi, na gori živel s hčerko svojo, tako pri nas se govori. Od hriba stopil je do hriba, en sam korak, pa bil je tam ...«

Da bi Ajdno približali obiskovalcem, so pred tremi leti v Čopovi rojstni hiši v Žirovnici uredili Muzejsko sobo Ajdna. Na razstavi je na ogled več originalnih in nekaj kopij predmetov, najdenih na Ajdni, na panojih pa je predstavljeno življenje naših prednikov na Ajdni. Osrednji del razstave je hologram, v katerem leti znamenita ptica z Ajdne.

Arheološko najdišče Ajdna je bilo sicer že pred leti proglašeno za kulturni spomenik državnega pomena, še vedno pa čaka na upravljal- vski načrt, s katerim bodo določili, kdo bo v prihodnje skrbel za najdišče.

V Čopovi rojstni hiši je urejena muzejska soba o arheološkem najdišču Ajdna, v kateri ima osrednje mesto hologram s ptico z Ajdne. / Foto: Gorazd Kavčič

Na Ajdni vsako zadnjo soboto v juniju poteka maša – na mestu, kjer je stala prva krščanska cerkev. / Foto: Urša Peternel

VINKO ZWITTER

Bil je steber in gonilna sila koroških Slovencev

Po plebiscitu leta 1920 so koroški Slovenci izgubili velik del svojih izobražencev. Ker doma niso več dobili zaposlitve, so se morali preseliti v Jugoslavijo. Počasi se je izoblikoval nov rod inteligence, eden njegovih najvplivnejših, najbolj dejavnih predstavnikov je bil Vinko Zwitter.

Bojan Wakounig

Vinko Zwitter, o katerem je pri celovski Mohorjevi založbi pravkar izšel zbornik prispevkov in spominov z naslovom Vinko Zwitter – Vizionar in sejalec, se je rodil 19. junija 1904 v Draščah na Zilji, v župniji Gorje, kjer je nekaj desetletij prej deloval Matija Majar - Ziljski, pobudnik programa za Zedinjeno Slovenijo. Že leta 1906 se je družina preselila v Šentjakob v Rožu. Šolal se je v slovenski Narodni šoli v sosednjem Šentpetru, prvi slovenski šoli na Koroškem, bil tudi dve leti na humanistični gimnaziji v Kranju in po maturi v Celovcu leta 1924 študiral na Visoki šoli za svetovno trgovino na Dunaju. Tam se je povezal z drugimi slovenskimi študenti, z nekaterimi je ostal v tesnih odnosih vse življenje, na primer z Joškom Tischlerjem, »očetom« in prvim ravnateljem Slovenske gimnazije v Celovcu.

Po diplomu se je vrnil na Koroško in se leta 1929 zaposlil kot tajnik Slovenske krščansko-socialne zveze za Koroško, leta 1934 preimenovala v Slovensko prosvetno zvezo (SPZ), ki je bila med obema vojnoma osrednja organizacija koroških Slovencev. Urejal je tednik Koroški Slovenec in bil poleg tega vodja slovenskega dijaškega doma v celovski Ahacljevi ulici. Njegov prijatelj iz študentskih let in kasneje profesor slovenščine Joško Hutter je kasneje o njem zapisal: »Glavni kulturnik je bil

Vinko Zwitter. Boljšega ne bi mogli imeti. Bil je zelo sposoben in idealist v vsakem primeru. Lahko bi imel dobro službo kjerkoli, če ne bi bil tako zavzet Slovenec.«

Vinko Zwitter se je leta 1933 poročil s Terezijo Prušnik z Wölflove domačije v Lobniku nad Železno Kaplo. Njen brat je bil Karel Prušnik - Gašper, kasnejši partizanski vodja in revolucionar. V zakonu se je rodilo šest otrok, štiri hčere (Milica, Janja, Marija in Ivana) ter dva sinova (Zdravko in Janko). V letih pred drugo svetovno vojno je Zwitter kot tajnik SPZ

»Glavni kulturnik je bil Vinko Zwitter. Boljšega ne bi mogli imeti. Bil je zelo sposoben in idealist v vsakem primeru. Lahko bi imel dobro službo kjerkoli, če ne bi bil tako zavzet Slovenec.«

poživil igralsko in pevsko dejavnost koroških Slovencev, udeleževal se je v Zvezi koroških zadrug, sodeloval pri političnih pogovorih in pogajanjih in bil čedalje bolj med izpostavljenimi predstavniki slovenske narodne manjšine na Koroškem.

Aretacija na cvetno nedeljo leta 1941

S priključitvijo Avstrije Veliki Nemčiji leta 1938 se je položaj sicer zaostрил, vendar je nacistična Nemčija zaradi oziranja na Jugoslavijo koroškim Slovincem še pustila

določene svoboščine. Na cvetno nedeljo 1941 pa je gestapo aretiral številne manjšinske predstavnike, med njimi za tri mesece tudi Vinka Zwittra. Bil je to 6. april 1941, dan, ko je Nemčija z Italijo in Madžarsko napadla Jugoslavijo in je bilo še zadnje malenkostne milosti tudi severno od Karavank konec. Hči Janja Zikulnig se dogodka spominja takole: »Po maši se pojavijo trije tuji moški in obkrožijo očeta. Skupno prečkajo cesto, vidim, da jim izročijo ključke, nato nam pomaha v slovo in z njimi odide. Hočem teči za njim, a nekdo me

zadrži. Odrasli so preplašeni, moreča tišina! Nihče nam ne razloži, kaj se dogaja. Mama je od tega dogodka naprej popolnoma spremenjena.« Po izpustitvi iz gestapovskega zapora je bil Vinko Zwitter kot nevreden nemške uniforme izgnan iz Koroške in bil dodeljen nemški Lufthansi v Münchnu, kasneje pa premeščen na Češko. Njegova žena Terezija je tedaj s štirimi otroki ostala sama v Celovcu, po bombnih napadih leta 1944 pa se morala umakniti v Šentjakob v Rožu. Zaradi obtožb, da je sodelovala

s partizani, jo je gestapo zaprl. Po izpustitvi je morala zapustiti dvojezično ozemlje in je z otroki našla zatočišče pri župniku Mateju Nageleju v Zammelsbergu v odročni Krški dolini.

Ideološki razkol po osvoboditvi

Po zmagi nad nacionalsocializmom se je Vinko Zwitter vrnil na Koroško, se po letih prisilne ločitve spet združil z družino in se poleg službe na trgovski šoli in trgovski akademiji v Celovcu takoj vključil v narodnostno delo. Do aprila leta 1946 je bil drugi podpredsednik Pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško (POOF) in je sodeloval pri številnih aktivnostih, vendar je s prevladujočo strujo v POOF kmalu prišel navzkriž. Zgodovinar Danijel Grafenauer je v prispevku za zbornik o Vinku Zwittru tedanje ideološke spore ocenil kot usodne za nadaljnji razvoj koroških Slovencev. »To 'ločevanje' duhov, ostro ideološko delitev, ki je bila prisotna na obeh ideoloških straneh koroških Slovencev in ki jo je na Koroškem pobudila politika Komunistične partije iz Ljubljane, ocenjujemo kot usoden razcep med koroškimi Slovenci in kot trganje stikov narodnega telesa z matičnim narodom. Ker se je razcep zgodil, ko je bilo jasno, da ne bo spremembe meja na Koroškem, ocenjujemo to dejstvo tudi kot realistično prilagajanje novim dejstvom, saj je slovenska

Vinko Zwitter (1904–1977) je navadno deloval v drugi vrsti, vendar je odločilno zaznamoval kulturno, politično, gospodarsko in cerkveno življenje koroških Slovencev.

narodna manjšina ostala v Avstriji in se je morala ponovno in na novo zasidrati kot subjekt v notranji avstrijski in bilateralni jugoslovansko-avstrijski politiki. Z današnje perspektive ocenjujemo tudi kot normalno obnavljanje družbene stvarnosti koroških Slovencev v pluralistični družbi. Žal so se v tem 'ločevanju duhov' zgodila nekatera obrekovanja, obtoževanja in natolčevanja, ki so se globoko zarezala v družbeno in družinsko življenje posameznih protagonistov manjšinske politike koroških Slovencev, tako tudi Vinka Zwittra. Povzročila so ogromno škodo in pustila globoke posledice, ki so vidne še danes.«

Od izključitve iz OF in od sklepa velesil o obnovitvi Avstrije v predvojnih mejah, kar je tudi uradno pomenilo, da ne bo priključitve južne Koroške Jugoslaviji, je Vinko Zwitter vodilno deloval pri ustanavljanju krščansko in nekomunistično usmerjenih organizacij koroških Slovencev – skupaj z Joškom

Tischlerjem sta bila med ustanovitelji Narodnega sveta koroških Slovencev, bil je med obnovitelji Mohorjeve družbe, ki so jo nacisti razpustili, leta 1953 je sodeloval tudi pri ustanovitvi Krščanske kulturne zveze in vseskozi bil plodovit publicist.

Vinko Zwitter, ki je bil globoko veren, pa se je uveljavil tudi kot vodilni slovenski laik v koroški Katoliški cerkvi, še posebno po drugem Vatikanskem koncilu. Kot prvi predsednik slovenskega Katoliškega delovnega odbora (KDO) je bil vodilni predstavnik pri sinodi Krške škofije leta 1972, ki je dosegla pomembne sklepe za sožitje slovenskih in nemških vernikov in ki je bila kasneje za zgled tudi političnim ukrepom za izboljšanje narodnostnega ozračja v deželi. Vinko Zwitter je umrl 3. maja 1977, bil pa je, kot je zapisal zgodovinar Grafenauer, »desetletja steber in gonilna sila v kulturnem, verskem, političnem in gospodarskem življenju koroških Slovencev«.

V zakonu z ženo Terezijo se je Vinku Zwittru rodilo šest otrok: Zdravko, Janja, Ivana, Milica, Marija in Janko.

FRANCE VOGA

Čas, ko so pele ptičice

France Voga z Dovjega v občini Kranjska Gora je človek mnogih talentov. Veliko zanimivega od njega lahko v njegovih knjigah, kot so Spomini na Dovje, Mojstrana, njen nastanek, razvoj in turizem, Čas, ko so pele ptičice ..., izvemo o ljudeh, ki so živeli v Mojstrani in na Dovjem, ter o kulturnih in naravnih lepotah. Lepo je videti, kako ponosno stopa po poteh svoje dediščine.

Suzana P. Kovačič

Franceta Vogo pisanje spremlja že od mladih nog. Njegove prve objave segajo v čas, ko je bil kot metalurški tehnik zaposlen pri plavžih v jeseniški železarni, veliko svojega časa je namenil razvoju turistične in kulturne dejavnosti v Mojstrani in na Dovjem. V Kulturno-umetniškem društvu (KUD) Jaka Rabič Dovje - Mojstrana deluje že od otroštva. Bil je tudi član upravnega odbora in podpredsednik KUD Jaka Rabič, dvajset let je vodil društveno sekcijo za ljudske običaje. Več let je vodil tudi Turistično društvo (TD) Dovje - Mojstrana. Sodeloval je pri predstavitvah kraja v radijskih in televizijskih oddajah.

Kar sem rekel, sem rekel

Izrednega pomena je njegovo dramsko delo. Za krstno uprizoritev na Dovškem odru je napisal dvoje dramskih del. Prva igra z naslovom Kar sem rekel, sem rekel (zgodovinska drama, 1991), v kateri je upodobil lik duhovnika, skladatelja, gornika in zavednega Slovenca Jakoba Aljaža, je napisana po resničnem dogodku o domačinu Ivanu Brenčetu, ki se je uprl cesarju. Dramsko delo je posodobil, lani so ga uprizorili na jeseniškem odru pod še aktualnejšim naslovom Slovenec za vse čase. Druga igra z naslovom Past za ščurke (psihološki triler, 1998) obravnava družbeno problematiko. Pri obeh igrah je pomagal pri režiji. Tretje dramsko delo z naslovom Vlak je pripeljal (odrski omnibus o turizmu v Mojstrani, 2007) je scenarij za igro na prostem, ki je bila uprizorjena ob stoletnici TD Dovje - Mojstrana. Objavil je tudi več člankov, v katerih obravnava zgodovinsko tematiko.

Včasih se je vedelo, kdaj je nedelja. »Počivaj ti, tvoja družina, tvoji posli in tvoja živina,« je vedno rekel Mihtarjev Janez in nikomur niti vola ni posodil na ta dan. V soboto popoldne so vso vas, vse ceste in vsa dvorišča pometli. Pospravili so orodje, ki se je rabilo med tednom, očistili so hiše in hleve. Ko je prišla nedelja, se je vsa vas znašla v globoki tišini, ki je navdajala s prijetnim mirom. Ko si tako v zgodnjem jutru šel po vasi, dan pa je bil lep in jutranji zrak še hladen, te je imelo, da bi zavriskal. (Iz knjige Spomini na Dovje, poglavja Kakšna si bila, moja vas, v tistih časih?)

France Voga sredi Dovjega lani novembra / Foto: Tina Dokl

Njegove knjige

Knjiga Spomini na Dovje je izšla v dveh izdajah, prva leta 1989, druga posodobljena leta 2009. »France Voga je z drobno narodopisno knjižico postavil svoji vasi spomenik, ki bo trajal dlje od še tako veličastne skulpture iz kameinja in bronca. Dve leti je obiskoval starejše vaščane in si zapisoval njihove spomine na Dovje, kakršno je bilo tedaj, ko pa vasi še niso rohnili traktorji in avtomobili, ko se vaščanom po nedeljski maši ni mudilo domov gledat televizije, ko so fantje še prislanjali 'lojtre' pod okna deklet in jim prepevali podoknice in so dekleta hodila na prejo z že spredeno volno, da so imele kaj pokazati, ko so se vrnila domov,« je v spremno besedo druge izdaje knjige napisal Edo Torkar, prav tako pisatelj samorastnik. V prvi vrsti pa je avtor Spomine na Dovje posvetil svoji materi Angeli Voga. Kot je zapisal,

gre njej največja zahvala, da ga je obsijalo dovško sonce. Tako je knjiga, kot jo je z besedami v svet pospremil Torkar, »dragocen dokument o življenjskem utripu ne samo Dovjega, pač pa tudi drugih vasi v Gornjesavski dolini prve polovice 20. stoletja.«

Svoje drugo delo je posvetil Mojstrani (2007), njene nastanku, razvoju in turizmu. Prikaz življenja je vpel v splošno zgodovinsko dogajanje, sistematično je obdelal posamezna obdobja, dogodke ..., a tako kot pri Spominih na Dovje vpletel še ustne vire, ki so za vsako kroniko časa neprecenljivi. »V današnjem globaliziranem svetu postajajo knjige, kakršna je pričujoča, vse bolj dragocene in pomembne za našo nacionalno identiteto in skrbijo za to, da kot narod ne bomo potonili v morju neprepoznavnosti. Družinske usode ter zgodbe in anekdote posameznikov, ki jih je France Voga vpletel v kroniko, pa na najbolj neposreden in človeški način odkrivajo življenje v preteklosti,« je k branju povabila domačinka in kustosinja v Slovenskem planinskem muzeju v Mojstrani Eli Gradnik, ki je prispevala spremno besedo.

Leta 2009 se je France s knjigo poklonil rodbini Voga. Leta 2013 je izšla knjiga Koš navihanih ali Sto zgodb za smeh; v njej so zbrane

humoreska in anekdote, kot so Ena mojstranska, Ena rovtarska, Ena taradenska ..., nekaj planinskih in tudi Jakoba Aljaža je »predstavil« v anekdotah, saj je znal biti tudi on hudomušen.

Čas, ko so pele ptičice

»Zdaj ti še pojejo ptičice, ko boš šel v šolo, ti ne bodo več,« je takrat še bosonogemu Francetu dejala stara mama in ga tako opozorila, da se mu izteka čas brezskrbne mladosti. »Zares so odpele potem, ko sem zaključeval osmi razred osnovne šole in sem moral sprejeti prvo pomembno odločitev v življenju, to je, kakšen poklic si bom izbral,« opiše naslov svoje knjige, Čas, ko so pele ptičice (2014), v kateri je zbral zgodbe iz otroških let.

V knjigi, ki jo je ilustrirala akademska slikarka Špela Oblak, prav tako domačinka z Dovjega, je zapisal dvanajst zgodb. Zbirka se začne z dobrimi dvesto let staro pravljico Pastorka, ki mu jo je pripovedovala stara mama. O prijateljstvu za vse življenje piše v zgodbi Nova obzorja in prva prijateljstva, o tem, kako je kot petletnik vse dan vodil vola po njivi (ali pa je vol vodil njega, hudomušno pristavi), pa v zgodbi Velika, mehko zorana njiva. »Želel sem, da se v knjigi začuti tisto, kar sem kot mlad fantič videl in predvsem čutil, ko sem stopil na prag našega dvorišča, dal

roke narazen in si mislil: prihajam, svet!«

Piše o strahu, ki ga je čutil, ko je prvič v življenju dobil odgovorno nalogo, da koscem v planini nosi vodo iz potoka v gozdu, pa o čudovitih zimah na Dovjem, ki so bile zanj tudi zaradi praznikov najlepši čas v letu. Hudo pomembne stvari je naslovil zgodbo, v kateri slikovito opisuje »resne« spopade med dovškimi in mojstranskimi vojskami fantičev ... Zbirko pa zaključijo s pripovedjo o vstopu v svet odraslih – Čas, ko so ptičice odpele.

Triglavske pripovedke

Leta 2017 so bile izdane Triglavske pripovedke, pravljice, skrivnostne in tudi

lahko doživite v pravljicni deželici Rajže po poteh Triglavske pravljice v Mojstrani; izbrane so bile za najtematsko pot Zgornje Gorenjske za leto 2015. Špela Oblak je nekaj motivov našla za poslikave več hiš na Dovjem.

Nagovoriti zna vse generacije

France Voga ne le zna napisati knjigo, je tudi iskrič in zanimiv sogovornik. Nagovoriti zna vse generacije. V pogovoru s sedanjim podpredsednikom TD Dovje - Mojstrana Urošem Kopavnikom je takole dejal: »Za vsako od dveh knjig (Spomini na Dovje, Mojstrana, njen nastanek razvoj in turizem) sem potreboval po tri leta. Gre za zbi-

»Zdaj ti še pojejo ptičice, ko boš šel v šolo, ti ne bodo več,« je takrat še bosonogemu Francetu dejala stara mama in ga tako opozorila, da se mu izteka čas brezskrbne mladosti. »Zares so odpele potem, ko sem zaključeval osmi razred osnovne šole in sem moral sprejeti prvo pomembno odločitev v življenju, to je, kakšen poklic si bom izbral,« opiše naslov svoje knjige, Čas, ko so pele ptičice (2014), v kateri je zbral zgodbe iz otroških let.

malce strašljive, ki sta jih po izvirniku Mirka Kunčiča priredila Metka Kern Trček in France Voga, ilustrirala pa Špela Oblak. Okoli sivega očaka Triglava se namreč plete mnogo bajk in pravljic, ki jih skrivnostno molčeče skale, temni gozdovi pod njimi in s soncem obsijane planine tiho čuvajo v svojih nedrjih. Triglavske pravljice

ranje muzejskih, arhivskih, človeških virov, kar pomeni ogromno dela, tudi terenskega. Precej dela je tudi s slogom, včasih sem se samo z enim stavkom ali odstavkom ukvarjal po cele mesece. Ampak danes že vem, kateri stavek kdaj uporabiti, katere besede ne smem uporabiti in kako računalnik uporabiti v svoj prid.«

Partnerji pri projektu:

DRAGO JANČAR

Če imamo tako zgodovino, je pametno, da jo razumemo

Drago Jančar ni samo pisatelj z rekordnim številom kresnikov za najboljši slovenski roman leta, prejel je štiri, temveč tudi mednarodno izjemno cenjen. Še posebno v Avstriji, tudi na Koroškem. Dvakrat je letos bral v Celovcu, dvakrat so bili vsi razpoložljivi sedeži zasedeni.

Bojan Wakounig

»Nisem vedel, da je na Koroškem toliko bralcev, kaj šele bralcev mojih del. Občutek imam, da v Avstriji berejo moje knjige bolj kot v Sloveniji.« Tako presenečen je januarja letos, še pred epidemijo covid-19, pozdravil Drago Jančar občinstvo v nabito polni dvorani Musilove hiše v Celovcu, literarne ustanove, kjer je najbolj prevajani in mednarodno najbolj priznani slovenski pisatelj tedaj predstavil svoj roman In ljubezen tudi. Za to knjigo je Jančar leta 2018 prejel nagrado kresnik za najboljši slovenski roman leta, letos pa se je roman z nemškimi naslovom Wenn die Liebe ruht v prevodu Daniele Komut povzpel na vrh lestvice najbolj branih leposlovnih knjig v Avstriji, ki jo objavlja avstrijska država radiotelevizija ORF.

Drago Jančar je severno od Karavank cenjen in spoštovan. To se je ponovno izkazalo sredi letošnjega septembra, ko je na povabilo Mohorjeve družbe bral iz svojega zadnjega romana v Tischlerjevi dvorani v Celovcu. Dvorana je bila spet polna, seveda

v Celovcu spet trlo ljudi. Ne samo koroških Slovencev. Še zdaleč ne.

In zakaj je slovenski avtor, ki je avgusta letos v Salzburgu prejel avstrijsko državno nagrado za evropsko literaturo, pri avstrijskem bralstvu tako priljubljen? Dolgotrajni, medtem upokojeni kulturni novinar pri ORF Horst Ogris, ki je vodil pogovor z Jančarjem v Mohorjevi, pravi, da najbrž preprosto zato, ker »njegove zgodbe pričajo o usodah, ki so Avstrijcem prav tako blizu kakor Slovence. Piše literaturo, ki sloni na izkušnjah mnogih. To jo dela privlačno za bralca. Ne glede na to pa je to proza, ki kot umetniška prvina po svoji literarni gradnji in kakovosti šteje med bisere pripovedne umetnosti.«

Knjiga In ljubezen tudi je roman o ljubezni in o vojni, o poskusu, da se v labirintu vojne ohrani ljubezen. Naslov je vzlet iz pesmi Lorda Byrona Ne pojdeva več. V romanu dekle Sonja nagovori SS-oficirja Ludeka, sedaj Ludwiga, ki ga pozna iz otroštva, da bi rešila svojega fanta, ujetega partizana Valentina, iz zapor. Namen ji sicer uspe, a Sonja zato plača stra-

Zanimanje za Jančarjevo literaturo je v Avstriji precejšnje. Literarni večeri z njim so vedno dobro obiskani. / Foto: Bojan Wakounig

tudi bombe zaveznikovih letal, ker je bilo mesto važno industrijsko središče nemške letalske industrije. Sredi tega kaosa se dogaja roman, ki govori o ljubezni.«

Resničnost je postala črna

Na vprašanje Horsta Ogrisa, zakaj vedno znova posega po zgodovinskih temah, tudi iz polpretekle zgodovine, je

Jančar odgovoril s pomenom razumevanja preteklih dogodkov. »Stvari pogosto niso reševali na najbolj srečen način, zato se moramo še sedaj z njimi ukvarjati. Vzemite

katerokoli ideologijo 20. stoletja, nacionalno ali socialno, vse govori o mladosti in prihodnosti. Resničnost pa je postajala zmeraj bolj črna. Po vsakem vzponu velikih

upanj, ki so mu sledile množice, so prišli globoki padci v težko kršenje človekovih pravic. Človekove pravice so sodobni izraz, takrat so govorili o pravicah svojega naroda ali svojega razreda, končalo pa se je z zapiranjem, cenzuro, koncentracijskimi taborišči in vsem drugim, kar je prineslo 20. stoletje. Če imamo tako zgodovino, je pametno, da jo razumemo.«

Značilno za pisatelja je, da v svojih delih spregovori skozi vidike različnih likov, protagonistov. Ne postavlja se v vlogo vsevednega pripovedovalca, ki razlaga »skozi edino pravilno perspektivo.« To dimenzijo Jančarjevega pisanja je ob podelitvi avstrijske državne nagrade za evropsko literaturo v svojem slavnostnem govoru poudarila tudi Katja Gasser, literarna zgodovinarica in voditeljica resorja za literaturo pri ORF. »Literaturo Draga Jančarja prežema uvid v nevarnost, tudi politično nevarnost, enodimenzionalnega pogleda. Če sledimo Dragu Jančarju, potem je enodimenzionalnost, monoperspektivnost nasploh nekaj, kar je v protislovju s tem, kar je kultura.« Katja Gasser, koroška Slovenka, ki danes živi na Dunaju in je nosilka avstrijske državne nagrade za literarno kritiko, poudarja, da Jančar »v svojem delu jasno ponazarja strašanske zgodovinske prelome, politične katastrofe 20. stoletja na primeru življenj posameznikov – da bi naš kolektivni spomin obvaroval pred tem, da bi se prepustil nagnjenju, siljenju k pozabljanju.«

Preteklo stoletje je z velikimi kolektivnimi ideologijami doživelo množično zatiranje posameznika – Slovenci, bodisi na ozemlju Republike Slovenije bodisi v zamejstvu, so doživeli vse tri velike totalitarizme, fašizem, nacionalsocializem in komunizem. Na to je opozoril Jančar tudi pred celovško publiko. »Človek je lahko živel v neki alpski ali panski vasi v 20. stoletju, če je živel osemdeset let, je v svojem življenju videl štiri, pet različnih vojsk v različnih uniformah, različne policiste, financarje. Okrog njega se je vse spreminjalo, in to ne zmeraj na bolje. Na ozemlju Slovenije je to bilo pet različnih držav. In ljudje, ki so prihajali v te uniformah, pogosto niso prihajali

z dobrimi nameni. Življenja ljudi je določala zgodovina. Če se je to dogajalo, je logično, da se s tem ukvarja tudi literatura. Ne zaradi razlaganja velikih zgodovinskih sistemov, ampak zaradi posameznika, ki se je znašel v tem vrtincu, v tej zgodovinski preši.«

Ob podelitvi avstrijske državne nagrade za evropsko literaturo Dragu Jančarju letos v Salzburgu je Katja Gasser opozorila tudi na ta vidik nagradjenčeve književnosti: »V literaturi Draga Jančarja vse, kar je totalitarno, kar je absolutno, vse, kar je zakrknjeno v eno idejo, eno ideologijo, en odrevenel red, postane vidno kot nekaj, kar je usmerjeno proti človeku in kar uničuje njegovo sposobnost za ljubezen in lepoto in svobodo in preobrazbo. 'Od idealizma do sadizma včasih ni daleč,' piše Jančar. Človeka prikazuje v njegovi kompleksnosti, večglasnosti, k čemur sodijo tudi globoka in nepremostljiva protislovja. Vendar protislovje ni opisano kot nekaj negativnega, temveč je izraženo kot produktivna in za preživetje nujna svoboda: ali ni človek v protislovju najbolj svoboden?«

Moderatorja večera Horsta Ogrisa pa je zanimalo tudi, zakaj je Jančar kot dramatik utihnil, in menil, da bi bil čas, da se spet oglasi. »Ni-

vsej vzhodni Evropi, v Jugoslaviji, ki je bila najbolj svobodna od tega dela, pa še posebno intenzivno. Veliki briljantni valček so igrali v dvanajstih gledališčih po Jugoslaviji, samo v Ljubljani so ga ponovili sedemdesetkrat. Verjetno ne zato, ker sem tako dober dramatik, ampak ker sem odpiral važne teme tistega časa. Družbena atmosfera, ki je bila deloma zaprta in se je odpirala, je omogočala ta tip dramatik in gledališča. Ljudje so v takem gledališču vedno videli še nekaj več, neko metaforo za svobodo. Če so Kralja Leara igrali v Londonu, so ga igrali kot zgodovino krvavih angleških kraljev. Če so igrali isto dramo v Varšavi, je bila to drama o njihovih oblastnikih. In če so v Jugoslaviji igrali po Titovi smrti Macbetha, se ni govorilo o angleških kraljih, ampak so ljudje videli kraljevstvo v razpadanju po odhodu kralja. Tega časa ni več, hvala Bogu, in gledališče na ta način ni več zanimivo.«

Moderatorja večera Horsta Ogrisa pa je zanimalo tudi, zakaj je Jančar kot dramatik utihnil, in menil, da bi bil čas, da se spet oglasi. »Ni-

»Res pa je, da v zadnjem času nisem napisal kaj posebnega za gledališče. To pa zato, ker sem opazil, da ni več ne vlog ne igralcev ne teksta ne ničesar, da režiserji vzamejo naslov Shakespearove igre in rečejo igralcem, naj jo po svoje pripovedujejo. Mladi igralci, ki po svoje razlagajo Shakespearove igre, vseeno nimajo toliko izkušenj, da bi me njihove izkušnje bolj zanimale kot Shakespearov tekst.«

sem se popolnoma poslovlil od gledališča, v dunajskem Burgtheatru so moj roman To noč sem jo videl uprizorili kot odsko branje, drugo leto pa bo v Mariboru prava predstava za gledališče. Res pa je, da v zadnjem času nisem napisal kaj posebnega za gledališče. To pa zato, ker sem opazil, da ni več ne vlog ne igralcev ne teksta ne ničesar, da režiserji vzamejo naslov Shakespearove igre in rečejo igralcem, naj jo po svoje pripovedujejo. Mladi igralci, ki po svoje razlagajo Shakespearove igre, vseeno nimajo toliko izkušenj, da bi me njihove izkušnje bolj zanimale kot Shakespearov tekst. Tekst je del magije gledališča, in ko se bo vrnil tekst, bom verjetno še kaj napisal za gledališče.«

Zanimivo, Jančarjevo razmišljanje je v pogovoru z

avtorjem tega članka potrdil tudi Aron Stiehl, intendant celovškega Mestnega gledališča. »Zakaj bi bili modrejši od avtorjev samih? Včasih me to jezi in včasih ostane brez besed in ne razumem, kaj mi prikazujejo na primer kot Fausta. Naduto je misliti, da smo bolj 'briljantni' od ljudi pred sto, dvesto ali tudi pred petdesetimi leti. Mislim, da bi spet morali bolj brati dela, biti bolj ponižni pred njimi in tudi pred avtorji. Pri številnih režiserjih pa pogrešam obrtno znanje, vedno so pametnejši, na oder pa prinesejo nekaj slabega, ker ne obvladajo svoje obrti. Ampak: videl pa sem tudi izjemne predstave režiserjev, ki so iz dramskega dela naredili nekaj drugega, ga povzdignili na drugo raven, iz česar je nastalo nekaj novega. Vendar je to bilo nekaj po Faustu. Izjeme potrjujejo pravilo, pogosto pa sedim v gledališču in si mislim: moj bog, spet je nekdo hotel biti pametnejši od avtorja.«

Handke se moti

Drago Jančar je tudi priznan esejist, zlasti v evrop-

Katja Gasser, kulturna urednica pri ORF, o Jančarju: »Literaturo Draga Jančarja prežema uvid v nevarnost, tudi politično nevarnost, enodimenzionalnega pogleda.« / Foto: Reichmann

svoje tukajšnje temne, koroške osebne izkušnje in nekega notranjega genija naredil čudovito literaturo. Jaz njegovo literaturo cenim, posebej njegov roman Žalost onkraj sanj. To pa ne pomeni, da se strinjam o nekih političnih stvareh, politika nas dostikrat nosi sem in tja. Handke, ki je videl Slovenijo kot deveto deželo, kar je v slovenskih pravljicah nekaj lepega, čudežnega, pač ni videl njene celotne resničnosti in položaja v Jugoslaviji. Ljudje so živeli v realnem življenju in ta prehod ni bil samo osamosvojitve na državni ravni, ampak je bil tudi prehod iz diktature v demokracijo. To so bile za ljudi takrat zelo pomembne stvari. Ob vojni v Jugoslaviji pa je po mojem sploh naredil veliko napako. To nič ne vzame pomenu njegove literature. Če bi iz svetovne literature izločili vse, ki so delali politične napake, ki so se motili, mogoče vključno z

mano, bi zelo malo ostalo.« Horst Ogris, nekdanji kulturni urednik pri ORF, je z Dragom Jančarjem prijateljsko povezan že desetletja, njegova dela je tudi prevajal v nemščino. Pisatelj je konec osemdesetih let v družbi novinarja spoznaval tudi Koroško in njene ljudi. »Za Draga Jančarja je del Koroške gotovo zimsko sonce v Podnu, kamor sva se iz celovške megle odpravila zjutraj po gostovanju ljubljanske Drame z njegovim Briljantnim valčkom in nepozabnim Poldetom Bibičem devetega decembra. Pri Sošču je pred vrati stal gospodar Cena z brki kot iz pravljice. Povabil naju je v hišo. V kuhinjski sopari, kjer so se sušile plence, je gospodinja došla dete, deklico. Tam sta 'pavr' in intelektualec iz Štajerske tehtno razpravljala o usodi slovenskega naroda. Sonce na poti proti Ogrizu je poti dalo poseben čar. Sončen dan pod Vrtačo.«

»Na ozemlju Slovenije je to bilo pet različnih držav. In ljudje, ki so prihajali v teh uniformah, pogosto niso prihajali z dobrimi nameni. Življenja ljudi je določala zgodovina. Če se je to dogajalo, je logično, da se s tem ukvarja tudi literatura. Ne zaradi razlaganja velikih zgodovinskih sistemov, ampak zaradi posameznika, ki se je znašel v tem vrtincu, v tej zgodovinski preši.«

tokrat zaradi protikoronskih ukrepov samo napol. Dovoljena mesta so bila hitro zasedena, organizator je moral številnim potencialnim obiskovalcem »dati košarico«, branje in pogovor je zato prenašal v živo po spletu. V navadnih okoliščinah bi se torej na Jančarjevem branju

šansko visoko ceno. Jančar pravi, da knjiga ni zgodovinski roman, ker takih po njegovem ni, vendar pa temelji na resničnem ozadju, četudi je zgodba nastala v domišljiji. »Dogaja se v atmosferi silne napetosti, nenehnega terorja, odpora in sredi leta 1944, ko na Maribor začnejo padati

Drago Jančarja povezuje z moderatorjem literarnega večera Horstom Ogrisom dolgoletno prijateljstvo, skupaj sta odkrivala tudi Koroško. / Foto: Bojan Wakounig

Spread THE KARAWANKS

Interreg SLOVENIJA - AVSTRIJA SLOWENIEN - ÖSTERREICH

Ostani na tekočem z umetnostjo in kulturo
Bleib am Laufenden bei Kunst & Kultur

www.spread-karawanks.eu

AVSENIKOVA GLASBA

Večne viže naših Karavank

Avseniki so se pod Karavankami rodili. Čeznje je šla njihova slava v svet, zato ni nič neobičajnega, da so bili najbolj znani vrhovi te gorske verige navdih za mnoge viže. Nekatere od njih so ponarodele in postale večne ...

Jože Košnjek

Kdo ne pozna Avsenikovih polk V planinski koči, Na Robleku, Na Golici, Prelepa zelena Begunjščica, Lepe ste ve, Karavanke in še mnogih drugih ... Slavko in Vilko jih ne bi mogla napisati, če ne bi bila srčno povezana s temi kraji, če jih ne bi doživljala v živo, če ne bi razumela duše ljudi, živčih pod temi gorami. »Avsenike je navdihovalo predvsem planinsko razpoloženje. Njihove polke so živahne kot hoja po planinah in njihovi valčki so otožni kot doline pod hribi,« je zapisal raziskovalec Avsenikovega glasbenega fenomena in pisec številnih besedil za njihove viže mag. Ivan Sivec.

Zaljubljen v naše gore

»Oče Slavko je bil dobesedno zaljubljen v gore, še posebej v Karavanke. V letih, ko ni zmožal več k Svetemu Petru nad Begunjami ali višje na Roblek in na Dobroč, je užival v pogledu na Karavanke in Julijce. Zato se je iz Ljubljane v Begunje vedno peljal po stari cesti, od koder je čudovit pogled nanje. Ko je bil še pri močeh, še posebej pa v letih, ko se je ukvarjal s

LEPE STE VE, KARAVANKE
Sanja pod plaščem narcisi tiho Golica svoj sen.
Stol dobrodušno smehlja se, ko veter v skalah igra se.

Ti, stari, strmi Ljubelj, si Zelenico objel.
Lepe ste ve, Karavanke, rad vas bom vedno imel.

V Peci Matjaž z vojsko spi, daleč slap Rinka šumi.
Logarska spet je vsa v cvetju, sanja in ziblje se v vetru.

Če Vesna vas okraši, al' zima vas zasneži,
lepe ste ve, Karavanke, da moč pozabit vas ni.

(Besedilo je napisal Fery (Ferdinand) Souvan.)

športom, je tekel do Robleka in drugih hribov nad Begunjami. Kasneje je naša družina del dopusta, običajno avgusta, in proste dneve, ko oče ni igral ali imel drugih obveznosti, preživljala na njegovem domu v Begunjah, kjer

sta do leta 1983 oziroma leta 1984 živela tudi njegova starša Ivan in Mara. Z očetom smo hodili po gobe in po hribih. Spominjam se, da je vsakemu od nas otrok najprej odrezal palico, s katero smo med hojo tolkli in brskali po tleh, da smo preganjali kače, do katerih sam ni bil preveč zaupljiv,« je povedal Slavkov najmlajši sin Gregor. »Oče ni užival samo v pogledih na gore, ampak tudi z gora v dolino, pri čemer si je pomagal z zelo kakovostnim daljnogledom. S pogledom z gora je povezanih tudi nekaj očetovih viž, na primer Pogled za Jalovca,« pove Gregor. »Narava ga je navduševala. Gотовo se je predvsem zaradi tega in dobre družbe včlanil tudi v lovsko družino.«

Z Robleka po harmoniko

»Kar zadeva gorenjski vidik, je treba povedati, da so se na začetku Avsenikovi glasbeniki imenovali Gorenjski kvartet (kvintet je nastal šele kasneje), kar je bilo na drugi, severni strani Karavank prevedeno kot Oberkrainer Quintett. Torej tudi v samem prevodu ni bilo nič slabšalnega, čeprav so mnogi vzeli ime predvsem s slabe strani. V bistvu pa smo prebivalci Gorenjske lahko ponosni na to ime in nemški prevod,« ugotavlja Ivan Sivec. »Avseniki so začeli muzicirati z izjemno instrumentalno polko V planinski koči, ki je bila seveda nekje v bližnjih Karavankah, bržčas kar na Robleku. Kaj kmalu zatem ena od največjih Avsenikovih uspešnic Na Robleku, čeprav tega krajevnega imena tedaj ni bilo, ampak so tako rekli samo koči, imenovani po Hugonu Robleku, pobudniku planinstva na Gorenjskem. Prav zaradi Avsenikove uspešnice danes nihče ne reče, da gre v Dom Hugona Robleka, temveč na Roblek, ki je postal krajevno ime. Seveda je k priljubljenosti izjemne viže veliko prispevalo tudi preprosto, tako rekoč ljudsko besedilo Feryja Souvana, ki je kmalu po nastanku postalo tako priljubljeno, da marsikdo meni, da gre za narodno oziroma ljudsko pesem. Z Roblekom je povezana tudi naslednja anekdota. Slavko Avsenik je nekoč, na začetku svoje glasbene poti, prišel v planinski dom šele po končanem 'šihitu' v dolini. V koči se je razvilo tako veselje, ki mu ni bilo ne konca ne kraja zato, ker so šli Slavkovi

Vilko in Slavko Avsenik sta na začetku svoje glasbene poti pogosto igrala na Robleku. Na kitaro je brenkal eden od njunih prijateljev. Fotografija je bila posneta pred letom 1953, pred nastankom Gorenjskega kvarteta. / Foto: arhiv Ivana Sivca

prijatelji v dolino iskat harmoniko, na katero je Slavko igral do jutra. Si predstavljate: dobro uro teka v dolino in do bri dve uri s harmoniko navzgor.«

Golica za vse čase

Karavanke so navdihovale brata Slavka in Vilka. Prva pesem nosi naslov Stol je najvišji vrh v Karavankah. Kasneje se je tej pesmi pridružila še nekoliko nežnejša viža Lepe ste ve, Karavanke, torej osebni nagovor pogorju. Njima je treba dodati še skladbo Prelepa zelena Begunjščica, za katero je besedilo napisal Marjan Stare. Sledi še niz drugih, povezanih s hribi oziroma bližnjimi Karavankami: Na zelenici, Pod gorami, Sankaška polka, Nad

Tržičem, Na Smokuški planini, Pogled v dolino, Prelepa Gorenjska ...

»Glavna pa ostaja večna polka Na Golici, ki jo igrajo po vsem svetu v sedemsto ali celo več različicah, od malih zasedb do velikih orkestrov. Vrh gore Golice je sredi Karavank. Slavko je rad povedal, da sta si polko z bratom Vilkom zamislila kot odmev zvonov ob prazniku, recimo ob žegnanju. Ideja se mu je utrnila za tekstilnim strojem v nočni izmeni, Vilko pa je še tistega jutra spremenil njegovo zamisel v notni zapis in dodal tretji del. Tako je nastala svetovna uspešnica, ki predstavlja našo deželo tudi na mnogih športnih tekmovanjih po vsem svetu, celo na Japonskem. Je res

izjemen vrisk veselja, rado sti, višek prazničnega razpoloženja. Ko so začeli Avseniki to skladbo igrati na veseljah, so jo – na primer v Begunjah – morali zaigrati vsaj dvajsetkrat, tridesetkrat na enem rajanju. Komaj so odigrali vmesno skladbo, so pesalci spet zahtevali: »Golica, Golica!« Tako je o tej nesmrtni viži zapisal moj prijatelj Ivan Sivec.

Zvonovi za begunjske godce

Avseniki (in njihova pot v svet) so povezani s Karavankami. Njihovo glasbo so prvič večkanalno snemali v Radiu Celovec. Na koroški, senčni strani Karavank jih je prvič slišal menedžer in urednik Fred Rauch, ki jim je odprl pot v alpski svet. Seveda pa tega ne bi mogel narediti, če Avseniki ne bi bili izjemni, tako po ustvarjalni kot po izvedbeni plati.

In še resnična zgodba z druge strani Karavank, iz Šentjakoba v Rožu na Koroškem, kjer so na svoji poti do svetovne slave pogosto igrali. Tudi to je zapisal Ivan Sivec. Ker Avseniki niso imeli svojega prevoza, so šli v Šentjakob kar z vlakom. Ko so izstopili, so se iz vseh bližnjih cerkva oglasili zvonovi. Ko je Slavko slišal zvonove, so ga spomnili za skladbo Golica. Organizatorje je vprašal, kakšen praznik imajo. Odgovorili so mu: »Praznik je, ker igrate pri nas vi. Zvonovi zvonijo vam v čast!«

Grega Avsenik, najmlajši Slavkov sin, hodi po očetovih in stričevih glasbenih poteh.

/ Foto: Gorazd Kavčič

»Pred petimi leti, ob Slavkovi smrti, je vznikla zamisel, da bi na Golici v čast Avsenikov na mestu med vojno pogorele koč postavili nov planinski dom, ki bi ga poimenovali po Slavku, v njem pa naj bi bila tudi njegova spominska soba. Prostor je že zagotovljen, mesto izjemno primerno, zgodilo pa se ni še nič.« (Ivan Sivec)

Pisatelj mag. Ivan Sivec je za Avsenikove viže napisal številna besedila. Poleg tega je najbolj znan raziskovalec in poznavalec človeškega in glasbenega fenomena Avsenik. / Foto: Gorazd Kavčič

KARAVANKE

Najbolj obiskani vrhovi

Mejni greben Karavank ponuja lepe izlete, ki so tehnično nezahtevni, zato so nekateri vrhovi izjemno dobro obiskani v vseh letnih časih. Priljubljen in dobro obiskan je tudi krog, ki je tehnično najzahtevnejša markirana pot v Karavankah.

Jelena Justin

Vsaka gorska veriga v katerikoli državi ima vrhove, ki jih ljudje množično obiskujejo, in tiste, ki so obiskani bolj redko ali le izjemoma. Kje tiči razlog, ne znam točno odgovoriti. Vsekakor razumem, da si ljudje želijo stati na vrhu Triglava, saj je najvišja gora v Sloveniji. Privlačijo trofejne gore. Osebnost sem bolj nagnjena k raziskovanju neznanih hribov in dolin, kar pomeni, da se trudim vsak konec tedna stati na dveh gorah, kjer še nisem bila oz. ju doseči po poteh, ki ju ne poznam. Prepričana sem, da so vrhovi, kjer je v bližini planinska kočica, bolj obiskani od tistih, kjer kočice ni. Koča ponudi varno zavetje v primeru spremembe vremena, po drugi strani se tam lahko prijetno okrepčamo in spočijemo, če je bil vzpon naporen.

Kako je z vrhovi v Karavankah? Pa pogledjmo nekaj tistih, ki so po mojem mnenju med najbolj obiskanimi v tej najdaljši gorski verigi v Sloveniji, ki se v razdalji približno 120 kilometrov razteza od Tromeje preko Golice,

Stola in čez Košuto do Slovenj Gradca, preko Uršlje gore, do vitansko-konjiških hribov, Boča, Donačke gore in Maclja na Hrvaško.

Stol najvišji, a tudi zelo obiskan

Gora, kjer se je rodilo Slovensko planinsko društvo, je Stol – 23. julija 1892 je nekaj ljubljanskih planincev, znanih pod imenom Piparji (društvo Pipa), odšlo na prvaka Karavank, na Stol. S tem dnem so začeli resno razglabljati o ustanovitvi Slovenskega planinskega društva. Pripravljalni shod je bil 15. oktobra 1892. Deželna vlada je z dekretom odobrila njegovo ustanovitev. Stol je zagotovo eden od karavanških vrhov, ki je množično obiskan. Hkrati je s svojimi 2236 metri tudi najvišji vrh goske verige. Nanj vodijo različne poti, a zdi se mi, da sta največkrat obiskani Žirovniška in Zatreška pot, ki na Stol vodita od Valvasorjevega doma. Prvaka Karavank lahko obiščemo tudi z Ljubelja ali pa od Tinčkove kočice po neoznačeni poti skozi Zagon. Če imamo radi daljše planinske

poti, se na Stol lahko odpravimo tudi od doma Trilobit čez Rido ali pa vse skupaj še malce podaljšamo in si naredimo tehnično zahtevnejše, če za vzpon do Belščice izberemo Skalaško pot ter nadaljujemo do Stola. Lahka, neoznačena pot poteka tudi od Urbasa. Tehnično najzahtevnejša pot na Stol pa je iz Avstrije, s Trat (Johannsenruhe). Gre za zavarovano plezalno pot, ki od gornika zahteva uporabo čelade, plezalnega pasu, samovarovalnega kompleta. Na Stol se je možno povzpeli v vseh letnih časih. Pozimi seveda z dobršno mero previdnosti. Odlika zimskega Stola je, da se ga je treba lotiti iz doline, iz Završnice, kar pomeni, da do vrha premagamo skoraj 1700 višinskih metrov. Da, zimski Stol ni povsem enostavna, predvsem pa ne kratka tura.

V bližini Stola leži tudi Vrtača (2181 m n. m.), ki vabi planince in gornike vse leto. Drznila si bom reči, da je njena zimska podoba še bolj priljubljena kot poletna, saj njen vzhodni žleb Y postreže z grapo, ki je v idealnih snežnih razmerah čisti užitek. Potrebna sta previdnost in znanje uporabe zimske opreme, brez precenjevanja svojih sposobnosti. Pod Vrtačo je Zelenica, kjer je planinski dom, in vzpon do Zelenice z Ljubelja je za marsikoga končni cilj.

Golica privablja z narcisami

Naslednji vrh, ki je množično obiskan, predvsem v mesecu maju, ko cvetijo narcise, je Golica. Markirana pot na Golico je zdaj drugače speljana, kot je bila

Begunjščica, Stol in Vrtača, trije karavanški vrhovi, ki so odlično obiskani v vseh letnih časih / Foto: Jelena Justin

pred leti, a sama se še vedno najraje vzpnem mimo Betele in Fenca ter skozi gozd do makadamske ceste, kjer nas čaka strm vzpon do tovarne žičnice, ter naprej po t. i. zimski poti do Koče na Golici, ki leži približno 30 minut pod vrhom Golice. Da, Golica je priljubljena predvsem v času cvetenja narcis. Po drugi strani pa le streljaj stran, kjer so ravno tako narcise, ne srečaš žive duše. Kar tako naj ostane! Na Golico se lahko odpravimo tudi s Križovca ali pa celo prečimo greben med Dovško Babo in Golico. Možnosti za lep izlet je v izobilju.

Veliki vrh, Kladio, Cjajnik ...

V verigo Karavank spada tudi desetkilometrski greben Košute. Prepričana sem, da je najbolj obiskan vrh Veliki vrh, ne zaostajata pa niti Kladio. Obe gori sta

dosegljivi s planine Kofce, kjer v planinski koči ponujajo odlično hrano. Na drugem koncu grebena je Košutnikov turn, ki je zahtevnejši. Na Veliki vrh se lahko povzpemo tudi s Hajnževega sedla, po zavarovani plezalni poti, ki pa zahteva nekaj opreme, predvsem pa nas ne sme biti strah globine. Kljub ekstremni zahtevnosti je izredno dobro obiskan Cjajnik (Lärchenturm), izrazit skalni stolp, na katerega vodi ferata z oceno D. Običajna je krožna tura: Koča pod Košuto–Cjajnik–greben Košute–Užnik–Košutnikov turn–Koča pod Košuto. Zahtevna tura, ki ne terja le znanja, temveč tudi moč v rokah, gornik pa mora biti brez strahu pred globino. Čeprav je to najbolj zahtevna markirana pot v Karavankah, tura, kjer prevladuje adrenalin, je izjemno dobro obiskana.

Peca s smučiščem in kraljem Matjažem

Če pogledamo še vrhove na Koroškem, je zagotovo eden od pogosto obiskanih vrhov Kordeževa glava oz. Peca. Gre za najvišji vrh pogorja Pece, 2125 m n. m. Peca leži na meji z Avstrijo nad Mežiško dolino na Koroškem. Če je Peca Slovencem znana zaradi legende o kralju Matjažu, ki spi v votlini pod vrhom, in jo obiskujejo kot planinci, je Avstrijecem znana predvsem kot urejeno smučišče, saj imajo visoko v zgornji pobočja speljane žičnice. Peca ponudi izredno lep razgled na bližnjo Uršljo goro, ki tudi spada v Karavanke in je ravno tako dobro obiskana, vidi se tudi Olševa, kjer je arheološko najdišče Potočka zijalka. Razgled gre pa daleč v neдрje Kamniško-Savinjskih Alp, pogled v Avstrijo pa se ustavi na Koralpah in Zillertalskih Alpah.

Greben Košute od Velikega vrha do Kladiava, slikano z Ljubeljske Babe / Foto: Jelena Justin

Pogled na Peco s poti na Raduho / Foto: Jelena Justin

Koča na Golici / Foto: Jelena Justin

MARTIN KUCHLING

V kriminalkah se zrcali resničnost

Martin Kuchling je koroški slovenski avtor srednje generacije in je doslej izdal tri romane in pesniško zbirko. Osmega decembra bodo v celovškem Mestnem gledališču uprizorili njegovo prvo dramo *Veter v grapah Korotana*.

Bojan Wakounig

V slovenski literaturi je bila kriminalka dolgo časa zanemarjen žanr. Tako je bilo tudi med piščimi koroškimi Slovenci. Četudi je res, da so krivice, zatiranja, zločini, o katerih se je na Koroškem pogosto pisalo, mejili na kriminal ali pa so to celo povsem jasno bili. Vendar je literarna zvrst kriminalnega romana seveda nekaj povsem drugega kakor sama literarna obdelava zločinov. V zadnjem desetletju je Martin Kuchling to belo liso na koroškem literarnem zemljevidu – poleg Jozeja Strutza – zapolnil z dvema romanoma, z *Umorom v zaspanem mestu*, ki je pri vseh treh Mohorjevih založbah (celovski, celjski in goriški) izšel leta 2009, in nazadnje leta 2016 z romanom *Ko se mačke ženijo*.

Dogajanje v obeh knjigah je Martin Kuchling umeštil v domače koroško okolje, v mikrokozmos, ki ga tudi še danes krojijo narodnostna trenja in posledično jezikovni spori. »Mimo teh preprosto ne moreš. V svojem prvem romanu *Iskanje Nataše*, ki sem ga izdal leta 2000, sem se zavestno izognil politično angažirani literaturi, kakor jo poznamo v delih Janka Messnerja in tudi Florjana Lipuša. Pisal sem o išočem človeku. V zadnjih dveh knjigah pa sem hotel prikazati svet, ki ga vsi na Koroškem poznamo. Ni mi bilo treba vsega čisto jasno napisati ali opisati, Korošci marsikaj lahko razberejo tudi med vrsticami.« A tudi pri tem se je Kuchling

ognil »navijaško« obarvanemu pisanju, raje je uporabil humor in ironijo.

Dve družini, devetnajst slovenskih otrok

Prvo knjigo, pesniško zbirko *Okamenela sled*, je Martin Kuchling objavil leta 1998, ko je prvič vidneje stopil v literarno javnost. Začetkov se niti ne spomni več, ve le to, da je za 18. rojstni dan sošolcu Tonču na Slovenski gimnaziji v Celovcu napisal rimano pesem, pravi pa, da niti ne ve več, kakšna je bila. Resneje se je s pisanjem začel ukvarjati med študijem primerjalne književnosti in slovenščine na celovski univerzi. Danes je Martin Kuchling zaposlen pri Krščanski kulturni zvezi v Celovcu, eni izmed obeh osrednjih kulturnih organizacij koroških Slovencev, ki sta servisni ustanovi za številna krajevna kulturna društva. V enem izmed njih, v Kulturnem društvu Lipa s sedežem v Velikovcu, je dejaven tudi sam.

Martin Kuchling živi v Štriholčah severno od Velikovca, v vasi, v kateri so v njegovem otroštvu in mladosti v sedemdesetih in osemdesetih letih starejši ljudje še govorili slovensko. Med mladimi pa je bila slovenščina tedaj živa samo še v dveh družinah, pri Kasslovih z osmimi otroki in pri Kuchlingovih z enajstčlanskim podmladkom. »V mojem otroštvu je bila zavest, da je to slovenska vas, vseeno še prisotna, moja dva otroka pa odrasčata v povsem drugačem okolju,« ugotavlja Kuchling.

Avtor kriminalk Martin Kuchling: »Ni mi bilo treba vsega čisto jasno napisati ali opisati, Korošci marsikaj lahko razberejo tudi med vrsticami.«

Slovenščina v mešanem zakonu

Tudi njegova žena je doma iz Štriholč, »po družinski zgodovini pa je bila bolj na drugi strani, čeprav nikoli ni bila strupena.« Gre seveda za jezik in jezikovna nasprotstva na Koroškem. V ženini družini so namreč govorili nemško. »Njen oče je z menoj še velikokrat govoril slovensko. Vesel je bil, da najina otroka, njegova vnuka, govorita slovensko, rekel pa je tudi, da je škoda, da svojih otrok ni mogel naučiti slovensko, češ da so takrat bili pač taki časi. To so bili pač ljudje, ki so klonili pod pritiskom. Tudi ženina mama je gotovo znala slovensko, a nikoli ni spregovorila. Ženin stric pa včasih še pride na obisk in po slovensko sprašuje, kako kaj gre, in pravi, da je treba biti tiho in trpeti.« razlaga Martin Kuchling za koroško zgodovino dvajsetega stoletja tako značilno družinsko ozadje svoje žene.

S svojima otrokoma od samega začetka govori dosledno slovensko. »Če tega narediš, tvoji otroci ne govorijo slovensko. Otroci hitro razume, da jezik, ki je zdaj prisoten, potem pa spet ne, ni pomemben. In odgovarjajo samo še po nemško.« Žena z otrokoma namreč govori v svoji materinščini, nemščini, čeprav slovenščino danes razume. »Če sta otroka kdaj rekla kaj po nemško, jima nikoli nisem zaukazal, naj govorita

po slovensko, temveč sem ju vprašal, ali mislita to ali ono. In tako za otroka jezik ostaja naraven.« Z otrokoma, ki sta sedaj stara že 15 in 17 let, je vedno govoril v svojem domačem narečju. »Če pa sem kdaj kaj rekel v knjižni slovenščini, jima je to bilo tako všeč, da sta predlagala, naj kdaj cel dan tako govorimo oziroma 'povnamo', kakor se po domače reče. In smo pač za igro potem včasih prevzeli določene vloge v knjižni slovenščini. Zanju je bilo to nekaj posebnega.«

Zaradi izkušenj iz svojega mešanega zakona, kjer so izživi za oba partnerja posebnosti, Martin Kuchling sodeluje tudi v pobudi Slovenščina v družini. »Pomembno je, da se slovenščina ohranja v družini, s tem postane del identitete. Če se jezika učiš šele v šoli, je to bolj tuji jezik,« poudarja. Posebna skrb te pobude velja ohraniti koroških slovenskih narečij, v ta namen so doslej izdali že pet zgoščenk (selsko, ziljsko, gornje in spodnje podjunske ter osrednje rožansko narečje), v pripravi je šesta za Ledince v Zgornjem Rožu. »Sedaj ni več težko ohranjati slovenščine. Prej si se za to moral še boriti, danes je treba samo še govoriti slovensko.«

Veter v grapah Korotana

Te tedne so Kuchlingove aktivnosti usmerjene v nastajanje dramske predstave

Veter v grapah Korotana, za katero je ob 45-letnici organizirane gledališke in lutkovne dejavnosti pri Krščanski kulturni zvezi napisal besedilo. Uprizoritev je bila prvotno predvidena za junij, a je epidemija covid-19 prekrizala načrte. Namesto tega bo na sporedu 8. decembra, ko je oder celovškega Mestnega gledališča od leta 1962 tradicionalno rezerviran za slovensko predstavo. V drami so obdelani trije mejniki koroških Slovencev v dvajsetem stoletju – čas pred plebiscitom leta 1920, vrnitev nasilno izseljenih slovenskih družin po drugi svetovni vojni ter podiranje dvojezičnih krajevnih tabel leta 1972. »Ne gre za

historicismem in zgodovinsko dogajanje kot tako, ker ga vsi poznamo, temveč za tri glavne osebe, ki to doživljajo. Gre za notranji svet teh protagonistov. Eni so bili na primer leta 1920 za Avstrijo, potem pa so ravno ti bili izseljeni. V okolici Velikovca, na območju, kjer je dejavno naše kulturno društvo, je bilo izseljenih 21 družin. Sedaj v nobeni od teh družin potomci ne govorijo več slovensko,« opisuje Kuchling dogajanja, ki so se globoko zarezala v skupnost koroških Slovencev in jo v enem samem stoletju dobesedno zdesetkala. Pa vendar se je slovenska beseda sevrno od Karavank ohranila. In še danes v njej nastajajo tudi literarna besedila.

ODLOMEK IZ ROMANA KO SE MAČKE ŽENIJO

»Kaj pa ...« se je ozrl vame, »si še vedno tu?« »Ja,« sem rekel, »hočem vedeti, kaj je dejansko bilo s tvojim očetom in Brevcem. Sta se res tako sovražila? In v kakšnem odnosu ste sicer z Brevcem, ti in tvoja družina?« »Oče in Brevc sta si bila navzkriž, ne vem, zakaj, to je bilo že vedno tako. Tudi moja mama Brevca ne mara posebej, ker je Slovenec, oče ga je zato dodatno črtil. Ne vem, to so tako stare stvari. To gre nazaj do partizanov, pa še dlje. Pravzaprav idiotsko. Meni so Vindišarji vseeno! Včasih jih malo zbadam, ker jih je tako enostavno dražiti, sicer pa nimam nič proti njim, brigajo me! Stari oče mojega očeta je bil v obrambnem boju, takrat 1920. leta, starega očeta moje mame pa so v drugi svetovni vojni za las pobili partizani, čeprav je leta 1920 še glasoval za Jugoslavijo. Si to lahko predstavljaš? Stvari so se pač spreminjale in iz enega je nastalo drugo. V drugi svetovni vojni materin ded ni bil pripravljen aktivno podpreti partizanov in so ga zato skoraj ustrelili, tam nekje pri Pliberku, na Komlju. Kakorkoli že, tako so pač nastale zamere in po vojni je hotel imeti čedalje manj opravka s Slovenci in z vsem tem. Mamin oče, moj ded, ta pa je bil v nemški vojski, v vermahtu, in so ga Rusi ubili pri Stalingradu. Od tod kolektivna mržnja do Slovanov na sploh. Sprašujem se, kaj je sploh iskal tam zunaj v Stalingradu, kmet s Komlja? To je nesmisel zgodovine, nimamo se kaj pritoževati. To je treba izbrisati in pozabiti. Vindišarji pa mi pravzaprav gredo malo na živce, ker stalno pogrevajo stare zgodbe.« Zdaj je mladi obmolnil in naredil velik požirek. »Kaj pa je s tabo?« sem se obrnil na zborovodjo z asterikovskimi brki, »imaš tudi take travme v svoji družinski zgodovini?« »Kakšne travme?« se je delal začudenega. »Vojna je vojna. Pa saj je že skoraj sto let od tega! Mislim, da o tem ni treba več izgubljeni besed. Mi živimo danes in izzivi so zdaj pač drugi,« je odgovoril zelo odločno in prijaznost je izginila z njegovega obraza. Začudil sem se, da njegove vesele oči lahko gledajo tudi povsem drugače. »Mislim ..., zaradi slovenščine,« sem rekel, »to je tukaj slej ko prej tema. To mi je jasno, pa čeprav sem šele dva dni tukaj. Še vedno ste nekje razprti, stvari se niso poravnale.«

SPREAD THE KARAWANKS

Interreg SLOVENIJA - AVSTRIJA SLOWENIEN - ÖSTERREICH

Evropska unija | Evropski sklad za regionalni razvoj | Europäische Union | Europäischer Fond für regionale Entwicklung

Odkrivaj avtorice in avtorje iz regije
Entdecke die AutorInnen der Region

www.spread-karawanks.eu

KAMNA GORICA

Ponosni na svoje znamenite rojake

V Kamni Gorici, slikovitem kraju ob vznožju planote Jelovica v Lipniški dolini, so ponosni na svojo železarsko dediščino in tudi na znamenite rojake, med katerimi sta politik, pesnik in domoljub dr. Lovro Toman ter slikar Matevž Langus.

Marjana Ahačič

Prav to jesen mineva 150 let, odkar se je v Kamni Gorici rodil dr. Lovro Toman, mož, ki je aprila 1848 na Wolfovi ulici v Ljubljani prvič izobesil slovensko zastavo. Bil je politik, ustanovitelj in prvi predsednik Slovenske matice, član deželnega zbora in predstavnik Kranjske v državnem zboru na Dunaju pa tudi pesnik in predvsem domoljub, goreč branitelj narodnih pravic. Rodil se je 10. avgusta 1827 v Kamni Gorici, umrl je 15. avgusta 1870 v Avstriji, pokopan pa je v rodni Kamni Gorici.

Bil je tudi pesnik, ki je prve pesmi izdal pod vzdevkom Kamnogorski. V pesmih je izražal domoljubne misli in občutja, bil pa je tudi začetnik

spominsko obeležje, ki mihoidoče spomni, da je bil rojen prav tu.

Tudi sicer je Kamna Gorica vredna obiska, zatrjujejo domačini, ki so še danes povečini trdno zavezani dediščini tega slikovitega kraja z bogato železarsko tradicijo. »Obiskovalce najraje najprej peljem na obe razgledni točki, s katerih se lep vidi strnjeno vaško jedro, najprej na tako imenovano Zjavko nad vasjo, nato pa na drugo stran, k cerkvi,« pove domačinka Kaja Beton, etnologinja, sicer zaposlena na zavodu za turizem v Radovljici. »Radi se sprehodijo skozi vas in občudujejo zanimivo prepletanost hiš s potokom, ki teče skozi Kamno Gorico. Če stojiš na pravem mestu, vidiš tri mostove hkrati,« pove.

»Naši starši so še vedeli povedati, kako je h Kappusovim v Kamno Gorico iz svoje poletne rezidence na Bledu prihajala jugoslovanska kraljeva družina Karađorđević. Menda so otroci prav posebno težko pričakovali kraljico, ki jim je rada delila priboljške.«

duhovne lirike, je njegov pesniški opus opisal zgodovinar Jure Sinobad. A kot je opozoril, je Tomana slovenska literarna stroka povsem spregledala.

A v domači Kamni Gorici niso pozabili nanj; na Tomanovi rojstni hiši, ki jo v zadnjih letih postopno skrbno obnavljajo sedanji lastniki, družina Mohorič, je tudi

Ena od znamenitosti kraja so tudi lesene rake, korita, po katerih teče voda, ki je nekoč poganjala vodna kolesa. Zanimivi so tudi portali iz zelenega kamna, imenovanega tuf, pa seveda mogočne hiše, ki pričajo o bogati železarski dediščini Kamne Gorice. Ena od njih je graščina, nekoč domovanje bogate in pomembne družine Kappus, ki

je pomembno zaznamovala življenje v vsej Lipniški dolini. Iz družine izhajajo industrialci, znanstveniki in politiki ter tudi leta 1657 rojeni jezuit Marko Anton Kappus, ki je od leta 1699 do smrti leta 1717 deloval med Indijanci na severozahodu Mehike in velja za prvega misijonarja s slovenskega ozemlja v Novem svetu. Kappusova iz Kamne Gorice je bila tudi mama gospodarstvenika, politika in mecena, razsvetljenca barona Žige Zoisa. »Naši starši so še vedeli povedati, kako je h Kappusovim v Kamno Gorico iz svoje poletne rezidence na Bledu prihajala jugoslovanska kraljeva družina Karađorđević. Menda so otroci prav posebno težko pričakovali kraljico, ki jim je rada delila priboljške. V naše kraje so radi prihajali na postrvi. No, te je še vedno mogoče dobiti v zdaj naši edini delujoči gostilni Mlin,« pa dodaja Tea Beton, predsednica kulturnega društva v kraju. Pravi, da je domačinom žal, ker hiša propada.

Želijo si, da bi stavbe, kakršna je Kappusova vila, pa stavbo, kjer je do začetka devetdesetih let deloval takratni Zavod Matevža Langusa, lahko obnovili in jih morda namenili prav turistični dejavnosti. Kamna Gorica je bila namreč nekoč znana tudi po turizmu. »Imeli smo Penzion Jelovica, kamor so hodili na dopust letoviščarji iz Ljubljane. Z vlakom so se pripeljali do Radovljice in se nato pogosto peš odpravili proti Kamni Gorici. Prav zaradi njih naj bi takrat obnovili Fuksovo brv čez Savo, ki je pomembno skrajšala pot,«

Rojstna hiša domoljuba dr. Lovra Tomana, pred njim pa ddr. Mira Delavec Touhami, raziskovalka dela in življenja Josipine Turnograjske v podobi Tomanove velike ljubezni / Foto: Tina Dokl

Zgodovinar Jure Sinobad je predlagal, da bi na hiši ves čas vihrala slovenska zastava, ki bi bila simbol, da je bil prav tu rojen mož, ki je prvi izobesil slovensko zastavo. / Foto: Tina Dokl

pove Betonova in pojasni, da je v stavbi od leta 1952 naprej deloval tako imenovani dom za sirote, nato pa so v njej svoje zatočišče našli zanemarjeni in prizadeti otroci, kot so

jim takrat rekli, iz vse Slovenije. Leta 1991 se je zavod selil v nove, sodobne prostore na obrobju Radovljice, kjer je še danes, stari Penzion Jelovica pa čaka na boljše čase.

Kamna Gorica kljub temu ostaja priljubljena izletniška točka, predvsem za prebivalce okoliških krajev in tudi za turiste, ki jih med poletno sezono iz turističnih središč pripeljejo avtobusi. Radi si ogledajo Mežnarijo, ki sta jo v sodelovanju z lokalno skupnostjo obnovila zakonca Kopušar, domačinom pa so posebno pri srcu kulturne prireditve, ki trdno povezujejo kraj: spomladansko spuščanje slikovitih barčic po potoku, s čimer tako kot v sosednji Kropi na simboličen način že stoletja naznanjajo prihod pomladi, jesenski Langusovi dnevi, ki s prepletom številnih kulturnih, športnih in družabnih dogodkov posebej tesno povežejo domačine, in seveda prepevanje koledniških pesmi ob slovesu starega in prihodu novega leta.

Kamna Gorica, slikovita vas v osrčju Lipniške doline, tako kot sosednja Kropa z bogato železarsko dediščino / Foto: Gorazd Kavčič

Lesene rake, po katerih je speljana voda, ki poganja vodna kolesa, so ena od znamenitosti Kamne Gorice. / Foto: Gorazd Kavčič

TANJA AHAČIČ

Njene so knjige za otroke

V slikanici Košutar je Kovorjanka Tanja Ahačič oživila preteklost, pomemben del nesnovne kulturne dediščine o nastanku Tržiča. Zato današnje slengovske besede ne sodijo vanjo. S slovenskimi besedami ji je šlo kot po maslu, pravi avtorica več slikanic za najmlajše, ki jih je poleg Košutarja zbrala pod naslovi Desetnica, Besednica, Popotnica in Šentanček. Pripravljen ima že osnutek nove zgodbe za mlade bralce.

Suzana P. Kovačič

Dolgo vajeniško dobo pisateljstva ste imeli, preden ste izdali prvo knjigo. Od kod izvira želja po pisanju?

Rada imam knjige, literaturo. V časopisu Delo sem zasledila literarni natečaj za Onino zgodbo. To je to, sem si mislila. Kupila sem velik zvezek s trdimi platnicami, se usedla na kavč, prekrižala noge in svinčnik je drsel po modrih črtah. Napisala sem zgodbo in dobila drugo nagrado. To je bilo potrdilo, da mi besede tečejo.

Potem sem napisala pravljičico za natečaj Radia Slovenija Lahko noč, otroci. Med

mnogimi prispelimi pravljičicami so odkupili tudi mojo: Draga babi! Sodelovala sem tudi na natečaju revije Mentor za starejše leta 2011, med 156 avtorji sem bila nagrajena z dvodnevno literarno delavnico.

Vesela sem bila tudi natečaja Knjižnica in knjige po mojem okusu, literarnega natečaja Sekcije za splošne knjižnice pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije. Izbrali so mojo črtico Hlebec knjige, jo objavili v zborniku in odlomek še na koledarju.

Moj haiku je bil tudi izbran na 13. slovenskem natečaju za najboljši haiku med 352 prispelimi haikui.

Zakaj ste svoje pisateljsko pero, zlasti po upokojitvi, posvetili mladim bralcem?

Septembra 2008 sem se upokojila in oktobra postala babica. Dokler vnukinja ni šla v vrtec, sva bili skupaj. Listali in brali sva knjige, se sprehajali in si izmišljali zgodbe. Pa ne o zajčkih, ki na jasi praznujejo rojstni dan in jim lisica ukrade torto. Našo Julijo so zanimale pravljicne zgodbe o gradovih, začaranih grofičnah, o zakladih, rojenicah, škrtih. O teh temah pa kroži v naši okolici kar nekaj pripovedi, samo zapisati jih je treba v sodobnejši obliki, ki bo zanimiva za otroke. Ja, hodimo po gozdu, a ne vidimo dreves.

S slikanico za otroke Desetnica ste leta 2012 sodelovali na mednarodnem natečaju za najboljšo otroško in mladinsko knjigo v Avstriji v konkurenci skoraj dvesto del in zanjo prejeli posebno omembo žirije. Gre za sodobno predelavo ljudskega besedila Desetnica. Kakšna je ta nova (pre)obleka?

Desetnica mora iz varnega zavetja od doma. Kaj pravi ljudsko izročilo, vemo. Tudi danes kdaj otrok zapusti svoje domače, sploh če zbolijo in mora v bolnišnico. Ko ga kuha visoka vročina, se mu v sanjah prikaže sanjska dežela, ker se bo pozdravil. Mala Desi je zbolela. Od visoke vročine se ji je že bledlo in v sanjah se je znašla v deželi Zeliščnici, kjer poznajo vse bolne otroke. Kadar zbolijo otroci, vsi želijo, da ozdravi. Trudijo se zdravniki, rože in zelišča. Desi je ozdravela.

Z leti ste napisali še več knjig za otroke, izid je podprla Knjižnica dr. Toneta Pretnarja Tržič. O čem pripovedujejo?

Besednica je abecednik, kjer so zanimivi opisi besed na posamezno črko naše abecede. Opisane so države, na katere meji Slovenija, ob njih pa beseda hvala v njihovih jezikih ter zastava te države. Zapisane so še besede z velikimi, malimi in pisanimi črkami ter prevedene v angleški in italijanski jezik. Torej abecednik in leksikon.

Popotnica je potopis poti od Bistrice pri Tržiču do Leš oziroma do Peračice, kjer med potjo spoznamo grad Gutenberg, pripovedko o Hudem gradu (ilustrirano kot

Tanja Ahačič (na levi) in direktorica Knjižnice dr. Toneta Pretnarja Tržič Marinka Kenk Tomazin ob lanskoletni predstavitvi slikanice Košutar

/ Foto: Tina Dokl, arhiv Gorenjskega glasa

strip), planšarijo, vas Leše in spominsko sobo o astronavtiki Suniti Williams.

Šentanček oživi Podljubelj oziroma Šentansko dolino: rudnik, rudniškega škrapa Bergmandeljca, Tominčev slap ter žalik žene.

Zadnja knjiga za mlade bralce je izšla pod naslovom Košutar. V njej ste opisali legendo o zmaju, ki je pomemben del nesnovne kulturne dediščine o nastanku Tržiča. Radi pričarate tudi vso lepoto slovenskega jezika naših prednikov, kajne?

Pripovedka o nastanku Tržiča je bila že večkrat prepisana. Viktor Kragelj jo je tudi zapisal v Zgodovinskih drobcih župnije Tržič leta 1936. Jaz pa sem dala zmaju ime (Košutar) in napisala, kako so ta dan doživljali otroci.

Popotnica z ilustracijami Tinke Mesec Tomazin

Življenje malih pastirčkov, ki skrbijo za čredo, se igrajo, ubogajo starše, a nekega dne njihov vsakdan spremeni Košutar oz. potres. Oživila sem preteklost, zato današnje slengovske besede ne sodijo zraven. S slovenskimi besedami mi je šlo kot po maslu.

Slovenski jezik se razvija, v vsakdanji govorici mladih je veliko anglicizmov in drugih tujk. Škoda. Slovenščina je zelo bogat jezik, s katerim res lahko ubesedimo vse svoje misli in občutenja. Ne vem, ali res pomeni ful kul več kot zelo dobro.

Pri vseh omenjenih delih sodelujete s Tinko Mesec Tomazin iz Sebenj pri Tržiču, univerzitetno diplomirano oblikovalko vizualnih komunikacij, ki je prispevala odlične ilustracije. Kakšen

je ta vajin medgeneracijski tandem?

Ilustracije Tinke Mesec Tomazin sem prvič videla v knjigi Primož Trubar, ki jo je za Mohorjevo družbo Celovec napisal Niko Kupper leta 2008. Bila sem očarana. Izvirne, barvite, duhovite ilustracije so me navdušile. Danes Tinka s svojo družino živi v Bruslju in se slišiva le po telefonu. Jaz napišem besedilo, Tinka ga s svojimi ilustracijami nadgradi. Otroci, ki še ne znajo brati, ob ilustraciji podoživljajo zgodbo.

Dejavni ste na več področjih. Za Društvo upokojencev Tržič ste več let pripravljali Besedarije, srečanja tržiških literatov upokojencev. Sodelujete v projektih Knjižnice dr. Toneta Pretnarja S knjigo do znanja in branja ter Slikanico vsakemu prvošolcu v občini Tržič ... Imate pred seboj še kakšen izziv?

V Društvu upokojencev Tržič sem se izpela. Tudi kot prostovoljka počivam zaradi razmer koronavirusa, a po e-pošti sem še živa in vitalna. Sem tudi članica uredniškega odbora časopisa Tržičan, in kadar me zarsbijo prsti, napišem uvodnik ali prispevek. Tinka Mesec Tomazin pa je že dobila osnutek moje nove zgodbe, le še čopiče in barve vzame v roke in še ena knjiga bo za mlade bralce.

Kdo je Tanja Ahačič

Rodila se je v Trbovljah. Z družino so se zaradi očetove službe preselili v Travnik v Bosni in Hercegovini, njene prve besede so bile mešanica slovenščine in bosanščine. Po vrnitvi so se preselili v Kranj, kjer je dokončala osnovno šolo in Gimnazijo Kranj. V Ljubljani je diplomirala na Pedagoški akademiji, smer slovanski in srbohrvaški jezik s književnostjo. Največ časa je delovala v prosveti. Trinajst let je poučevala v Osnovni šoli (OŠ) Davorina Jenka v Cerkljah na Gorenjskem, kjer je urejala tudi šolski časopis. Dvajset let pa je poučevala v OŠ Bistrica pri Tržiču. Slovenščina pri učencih ni najbolj priljubljena; kot pravi, ji je marljiva učenka rekla: »Jaz imam rada slovenščino, a je angleščina lažja.« Učence je zato motivirala in organizirala literarne delavnice, kjer so skupaj med drugim raziskovali znamenite Tržičane, brusili znanje pravopisa, književne oblike in se veselili priznanj. Deset let je bila mentorica šolskega glasila Stezice, pripravljala je tudi radijsko oddajo Klepetalnica na Radiu Tržič, danes Radio Gorenc. Po upokojitvi je postala prostovoljka v Domu (starejših) Petra Uzarja Tržič, sodelovala je pri domskem glasilu Poklon jeseni. Živi v Kovorju v občini Tržič, je babica sončkov Julije in Jošta.

Partnerji pri projektu:

SPREHAJALNA POT

Brezjanska pot miru

Pred dobrim desetletjem so v neposredni bližini vasi Brezje skozi slikovito gozdno pokrajino uredili sprehajalno pot, ki so jo poimenovali Brezjanska pot miru. Glavni sprehajalci po poti so bili najprej predvsem domačini, zdaj se jim vse pogosteje pridružijo tudi romarji, ki prihajajo k baziliki Marije Pomagaj.

Marjana Ahačič

Izhodišče dva in pol oziroma skoraj šest kilometrov dolge Brezjanske poti miru je pred baziliko Marije Pomagaj na Brezjah, kjer je postavljena tudi osrednja informacijska tabla. Lahka krožna pohodniška pot dveh različnih dolžin je opremljena s smerokazi v obliki sonca in informacijskimi tablam, ki pohodnika od izhodišča najprej usmerijo čez trg, nato pa ob samostanskem zidu mimo pokopališča in čez Brezjansko polje do senčnega počivališča z razgledom na Dobrčo, Stol in Begunjščico. Ob lepem vremenu se od tam na levi strani vidi vse do Triglava, na desni pa pogled seže na Kamniške Alpe s Kriško goro in Storžičem v ospredju.

Informacijska tabla nato pohodnika usmeri v gozd. Po stopnicah se spusti na spodnjo teraso, kjer se pot tik pod robom Brezjanskega

polja razcepi na krajši brezjanski in daljši peračiški del. Privedi podokaj strmeh po bočju po gozdni vlaki v gozd in pod robom polja nazaj na Brezje, drugi pa se spusti do potoka Peračica. Čez potok vodi lesena brv, pot pa nato vodi levo po prostrani gozdnati in z vodo bogati Grofiji, kjer si je mogoče ogledati tudi verjetno največje drevo v dolini potoka Peračica, več

kot štirideset metrov visoko Vovkovo smreko.

Enega od mostičkov čez potok so pred leti poimenovali Ruthin most v spomin na Ruth Podgornik Reš, priljubljeno vrtnarko ter ekstremno športnico, ki je živel v bližnjem Podvinu pri Mošnjah. Po Poti miru in v njeni okolici je opravila večino treningov za svoje podvige – med drugim je bila prva Slovenka, ki

Izhodišče poti je pri baziliki na Brezjah, od tod poteka do Peraških slapov in naselja Peračica, kjer se obrne nazaj na Brezje. Dolga je 5,7 kilometra, kar vzame približno dve uri hoje, možno pa se je sprehoditi tudi samo do slapu ali po krajšem, 2,5 kilometra dolgemu krogu, ki poteka po Brezjanskem polju.

Bazilika Marije Pomagaj na Brezjah je izhodišče in konec krožne pohodne poti.

Slap Peračica je edini slap v andezitnem tufu v Sloveniji in zato največja naravna vrednota ob Brezjanski poti miru.

Na začetku gre pot čez Brezjansko polje, od koder se ob lepem vremenu na levi vidi vse do Triglava, na desni pa pogled seže na Kamniške Alpe s Kriško goro in Storžičem v ospredju.

Pot po gozdu se začne na senčnem počivališču z razgledom na Dobrčo, Stol in Begunjščico.

je uspešno, kot druga v ženski konkurenci, pretekla Špartatlon, 246,8 kilometra dolgo preizkušnjo med Atenami in Šparto – ki jih brez zagnanosti, vztrajnosti in miru v srcu ne opravi nihče, so med drugim zapisali njeni sokrajani. Leta 2012 se je smrtno ponesrečila na poti s Krme proti Kredarici.

Oznake vodijo naprej po gozdni poti ob potoku vse do Peraških slapov. Ob spodnjem je informacijska tabla z osnovnimi podatki, do zgornjega slapa, kjer so na voljo informacije o znamenitem kamnu, peračiškem tufu, pa se je treba povzpeti čez most in po stopnicah. Zeleni peračiški tuf so nekoč

lomili v bližini obeh slapov; domačini se spomnijo, da so ga zaradi izjemne trdnosti nekoč lomili tako, da so vanj pozimi vklesali razpoke in jih zalili z vodo, ki je na mrazu zmrznila in tako odlomila del kamnite stene. Ob slapovih se pot obrne nazaj do vasi Peračica in po cesti Leše-Brezje na izhodišče pred baziliko.

Celotna struga potoka je polna zelenih kamnov. V neposredni bližini slapu so tudi znana nahajališča tufa, ki se po vasi Peračica imenuje peračiški tuf.

BRODI/LOIBLTAL 1

Zgodbe iz hiše ob cesti

Ob deželni cesti, ki pelje z Ljubelja proti Celovcu, stoji 124 let stara Mihova hiša s hišno številko Brodi/Loibltal 1. Nad trideset let ni stalno naseljena, vendar so njeni lastniki rešili pred pozabo njeno zgodovino. Ogled hiše z razstavo je bil vključen v program praznovanja stote obletnice plebiscita.

Jože Košnjek

Leta 1896 sta Neža in Miha Kohlnprat zgradila hišo v Brodeh nad cesto, ki je čez Ljubelj povezovala Koroško in Kranjsko, in se z višje ležeče planine s tremi otroki preselila vanjo. Oče Miha je bil kraljevski oziroma cesarski cestar, zato je imel pravico stanovati čim bližje cesti. Po preselitvi v novo hišo so se Neži in Mihi rodili še štirje otroci. Bilo jih je sedem: Mici, Lena, Hanzi, Tona, Beti, Paul in Miha. Mama Neža je leta 1905 umrla. Osem let je oče Miha sam skrbel za številno družino. Leta 1913 se je drugič poročil z babico Franco Kvančnik, ki mu je povila še dva otoka: Ceneta in Nežo.

tako kot velika večina Brojank in Brojanov – tako rečejo sebi prebivalci Brodi – na plebiscitu glasovali za priključitev Koroške k državi Srbov, Hrvatov in Slovencev, so oče in trije sinovi izgubili delo pri cestni upravi. Sin Tona je bil na primer eden od tridesetih borovelskih puškarjev, ki so odšli v Jugoslavijo in tam postavljali na noge puškarstvo industrijo, najprej v Kranju, nato pa v Užicah in v Kragujevcu... Oče Miha je leta 1924 umrl.

Paul, nemški vojak in partizan

Po očetu je domačijo ob cesti, ki je postajala vedno bolj prometna in po kateri so mnogi Brojani v iskanju do-

bo v tem članku še beseda, in leta 1941 še njegov brat Fridi, ki mu je bilo usojeno živeti le 18 mesecev... Paula so leta 1942, še pred Fridijevo smrtjo, vpoklicali v nemško vojsko. »Ničesar nisem vedela – ničesar o Paulu, kako dobiti hrano na mizo. Dve kravi sta bili v hlevu, pa je bilo zanju komaj dobiti kaj krme.« Sin Hanzi je bil pogosto in dolgo bolan. Paul se je 6. novembra 1945 vrnil domov, utrujen od vojne, vendar z načrti za novo življenje. Za njim je bila najprej nemška vojska, nato pa partizani, ki se jim je pridružil avgusta 1944. Paul in Zefa sta povečala hišo in za nekaj leta zagotovila streho nad glavo tudi nekaterim sorodnikom. Na občinskem uradu sta prijavi turistično dejavnost in v hišo so se vselili delavci Zemljemerskega urada z Dunaja, ob hiši pa je dežela Koroška postavila vremensko postajo. Leta 1964 so Mihovo hišo priključili na električno omrežje in ob njej uredili pošto odložišče za hiše ob cesti. Leta 1974 je bila pljučnica usodna za gospodarja Paula. Njegova vdova Zefi je še štiri leta stalno prebivala v hiši, do leta 1983, ko se je preselila k sestri Kati v Borovlje, pa le poleti.

Hiša je zaživela

Zaradi popravil se je vrh ceste krepko dvignil nad hišni prag. Na travne bregove okoli hiše so silila drevesa in grmovje, vendar jim je novi gospodar hiše Paulov sin Hanzi s soprogo Lenčko uspešno prekrizal načrte. Hanzi je namreč neizmerno navezan na svoj dom in na svoje otroke in mladostne spomine, čeprav živi že od leta 1983 naprej v svoji hiši v Borovljah. Tako kot mnogi v Borovljah se je Hanzi, rojen leta 1939, preživljal s puškarstvom. Bil je specialist za izdelovanje puškinih kopit. V restavraciji na Ljubelju, kamor so hodili fantje s koroške strani na plese, je spoznal Lenčko, doma iz Dolenjske, frizerko v znanem frizerskem salonu Zibler v Trziču. Leta 1966 sta se v Trziču poročila. Rodili sta se jima dve hčerki: Petra Kohlenprath in Renate Rogi Kohlenprath. Obe živita v Gradcu in se skoraj vsak konec tedna z družinama vračata v hišo ob cesti...

Ta je bila trideset letres prazna, vendar je ohranila dušo. Oče Hanzi, mama Lenčka in

Mihova družina pred hišo Brodi/Loibltal 1: (od leve) Franc Rogi, doma v Potočah v Ziljski dolini, njegova žena Renate Rogi, rojena Kohlenprath, starša Lenčka in Hanzi Kohlenprath in Petra Kohlenprath / Foto: Jože Košnjek

»Pri uri zgodovine se pripravljamo na bližnji obisk koncentracijskega taborišča Mauthausen. 1988. Dvignem roko in povem, da je bilo v Brodeh tudi taborišče za gradnjo ljubeljskega predora. Profesorica zmaje z glavo, zamahne z roko, ker sem jo zmedla. Taka neumnost, reče. Od začudenja obstanem. Svojih ust drugič ne odprem več.« (Petra Kohlenprath)

Skupaj devet otrok. Dva otroka iz prvega zakona sta leta 1915 in 1918 umrla. Čeprav so starejši otroci že lahko pomagali očetu na cesti, kar je bilo po tedanjih cesarskih zakonih dovoljeno, je bil boj za preživetje trd. Najhujše je Mihove šele čakalo. Ker so

stojnejšega življenja odhajali vsvet, prevzel Mihovsin Paul. Čeprav je bil samski, je skrbel za domačo hišo, jo povečal in prizidal hlev. Leta 1938 se je pri 38 letih oženil z domačinko Bohinčevo Josefo oziroma Zefi Juch. Leta 1939 se jima je rodil sin Hanzi, o katerem

Petra Kohlenprath z družinskim drevesom svoje rodbine / Foto: Jože Košnjek

Poročna fotografija Lenčke in Hanzija Kohlenpratha iz leta 1966, posneta v Studiu Lotrič v Trziču

hčerke ter njuni družini so jo obnavljali, zbirali zanjo značilne predmete in zgodbe, povezane z njo.

Z mamom do taborišča

Največ jih ve oče Hanzi. Kot otrok je sedel pri peči ali pred hišo, če je bilo lepo vreme, in videl vsakogar, ki je pešal po cesti in se najpogosteje tu tudi ustavljal. Spominja se tovornjakov in traktorjev, s katerimi so Nemci noč in dan vozili gradbeni material za gradnjo ljubeljskega predora. Petletnega dečka so posebej navduševali veliki snežni plugi. Ker ga je zanimalo, kam grede ti tovornjaki, je mamom tako dolgo nadlegoval, da sta šla do taborišča na Ljubelju. Ob pogledu na sklonjene postave, ki so prevažale kamenje, ga je postal strah. Strah ga je bilo, ko so ponoči nemški SS-ovci z naperjenim orožjem divjali

po njegovi sobi in iskali pobegle ujetnike. V hišo so prihajali partizani, za katere mu niso povedali, kdo so. Oče se jim je pridružil, vendar je bil ujet in obsojen na smrt, a je ušel izvršitvi smrtni obsodbe. Očetu Hanziju so ostali v spominu ljudje, ki so iz Jugoslavije čez Karavanke bežali v Avstrijo in se ustavili v njihovi hiši. In prizori po vojni, ko so nemški vojaki po razpustitvi ljubeljskega taborišča ujetnike kot živi ščit gnali mimo hiše in ko je več kot sedemdeset tisoč civilistov in vojakov čez Ljubelj bežalo na sever.

Hanzijevi hčerki Petra in Renate pa sta brskali po podstrešju hiše, zbirali stare fotografije, časopise, knjige, razglednice in listine ter tudi obnavljali predmete, ki so del spomina te hiše in pričevalci časa velikega političnega razdora in družbenih preobratov. Na primer skrinja, ki

spominja na Rezi Juch, na teto stare mame Zefe, ki je zaradi izdaje umrla v Auschwitzu, križ in slike v bogkovem kotu, ptica, ki jo je Hanzijev oče prinesel iz Rusije, kjer je bil nemški vojak, trobenta, ki jo je po vojni med begom odvrigel neznanec, lesen konjiček, ki je bila najljubša Hanzijeva gugalnica, in lestev, ki sta jo Hanzi in Lenčka uporabljala pri gradnji nove hiše v Borovljah.

Kraj in njegov spomin

Obnovljena Mihova hiša s svojimi zgodbami, ki odsevajo tudi življenje Brojank in Brojanov, je bila pod naslovom Kraj in njegov spomin vključena v program letošnjega praznovanja stote obletnice koroškega plebiscita z naslovom CARINTHIJA 2020. To je rezultat dela očeta Hanzija Kohlenpratha in mame Lenčke ter njunih hčera Petre in Renate. Leta 2015 sta v Gradcu, kjer živita, ustanovili Kulturno društvo Interferenzen, ki s prireditvami in na druge načine, tudi s časopisom Brojanski kurir, trga iz (tudi nasilne) pozabe zgodovino doslej molčečega svojega rodu in vseh Brojank in Brojanov. V začetku preteklega stoletja je v Brodeh živelo vrč kot tristo ljudi, ki so imeli svojo šolo. Na eni od tabel je tudi zapisano, da sta pri obnovi tega kraja kot sponzorja pomagala odvetnik dr. Mirko Silvo Tišler, lastnik restavracije na ljubeljskem prelazu, in Muhi Donlagič.